

กริยาการีต

กริยาชั้นที่สองอีกชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญไม่แพ้หรือเท่า ๆ กับกริยากรรมวาจก ก็คือกริยาการีต อันมีความหมายว่า ประธานของประโยคยังให้ผู้ใดผู้หนึ่งกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง กริยาการีตนี้เป็นกริยาชั้นที่สองชนิดที่มีไวยากรณ์ที่สละตั้งแต่สมัยแรก ๆ ลงมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยหลังจากพระเวท สร้างได้จากกริยาแทบทุกตัวในภาษา โดยมีวิธีสร้างเพียงแต่ลงปัจจัย aya เข้าไปกับชื่าคูที่มีการเพิ่มระดับสละด้วยโดยมาก แต่ก็ใช้ว่ากริยาทุกตัวเมื่อลงปัจจัย aya เข้าไปแล้วจะมีความหมายเป็นกริยาการีตไปเสียทั้งสิ้น กริยาบางตัวเมื่อลง aya ปัจจัย แล้วยังมีความหมายตามเดิมก็มี หรือมีความหมายเปลี่ยนไปเป็นอื่น เช่นเป็นเชิงบอกความเน้นก็มี ดังนั้นเช่นเดียวกับกริยากรรมวาจก เราจึงควร จะจัดกริยาการีตนี้เป็นสองอย่าง คือ กริยาการีตแท้ และกริยาการีตเทียม

4.1 กริยาการีตแท้กับกริยาการีตเทียม

(Causative in Sense and Causative in Form)

กริยาการีตแท้ คือการีตชนิดที่มีรูปกับความหมายตรงกัน และมีวิธีสร้างอย่างตรงไปตรงมา ประธานของกริยาการีตแท้จะไม่ใช้ผู้กระทำกริยานั้น ๆ เอง แต่เป็นผู้ใช้ให้ผู้อื่นกระทำกริยาอีกทอดหนึ่ง

ส่วนกริยาการีตเทียมนั้น เป็นที่รู้จักกันในฐานะธาตุหมวดหนึ่งในสิบหมวด คือ หมวดที่ 10 นักไวยากรณ์อินเดียเรียกว่า curādi ปัจจัยประจำหมวดธาตุนี้ คือ aya เช่นเดียวกับปัจจัยของกริยาการีตแท้ และกริยาหมวดนี้จะแตกต่างกับกริยาหมวดอื่น ๆ ตรงที่กริยาหมวดที่ 1 ถึง 9 จะไม่มีวิกรมปัจจัย หรือปัจจัยประจำหมวดธาตุติดไปช่วยในลการอื่น ๆ นอกจากปัจจุบันกาลทั้ง 4 แต่กริยาหมวดที่ 10 ไม่เป็นเช่นนั้น กริยาหมวดนี้จะมีรูปเหมือนกริยาการีตแท้โดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นวิธีการสร้างแค่กริยาหรือการแจก

วิภคตีในลการใด ๆ สิ่งต่างจากกริยากรรตีแท้แต่เพียงความหมายเท่านั้น ประธาน
ของกริยากรรตีเทียมส่วนใหญจะเป็นผู้ลงมือกระทำกริยานั้น ๆ เอง มิได้ใช้ผู้อื่นให้กระทำ
ต่อ นอกเสียจากบางธาตุซึ่งยังคงเคากริยากรรตีแต่อยู่บาง

ธาตุที่นักไวยากรณ์อื่นเคียนับว่าเป็นธาตุหมวดที่ 10 นั้นมีประมาณ 300 ธาตุเศษ
มีทั้งอกรรมธาตุและสกรรมธาตุ ในจำนวนนี้มีเป็นจำนวนมากที่นักไวยากรณ์ตะวันตกถือว่า
เป็นการกรรตีแท้ และที่ถือว่าเป็นกริยานาม ซึ่งเป็นความเห็นที่ไม่ตรงกัน อย่างไรก็ตามการที่
จะถือว่าเป็นอะไรนั้นพอมิทางอธิบายได้

4.1.1 ชนิดต่าง ๆ ของกริยาหมวดที่ 10

โดยเหตุที่จำนวนธาตุที่นักไวยากรณ์อื่นเคียนับว่าเป็นธาตุหมวดที่ 10 นั้น
มีจำนวนมากอยู่ และต่างก็มีที่มาต่าง ๆ กัน จึงสมควรที่จะจัดแบ่งธาตุเหล่านี้ออกเป็น
พวก ๆ ตามความหมายและที่มา ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

1. กริยากรรตีเทียมอย่างแท้จริง คือ แจกมาจากธาตุโดยตรงและมี
ความหมายเช่นเดียวกับกริยาชั้นที่หนึ่งทั่ว ๆ ไป เช่น

✓ cur 'ชโยย'

tamāhurārtā ṛṣayo maharṣim na te vyaṃ puṣkaram
corayāmah/ MBh.13:94:14

✓ tark 'คิด'

tarkayāmāsa sīteti rūpayāuvasampadā//

R.5:10:53

✓ tul 'ตั้ง'

samakakṣām tulayato yataḥ satyam tato'dhikam//

MBh.12:199:69

✓ pīd 'รบกวน'

apīdayata kṛṣṇāyāstadā kopopasāntaye//

MBh.4:22:77

✓ pūj 'บูชา'

brāhmaṇān pūjayeccāpi tathā snātvā narādhipa/

MBh.13:104:141

2. กริยาที่แปลความหมายมาจากกริยาแท้ ดังจะได้อธิบายถึงโดยละเอียดในหัวข้อต่อไป กริยาเหล่านี้มักไวยากรณต์ะวันตกส่วนใหญ่จะถือว่าเป็นกริยาแท้ แต่นักไวยากรณต์อื่นก็เคยตั้งเดิมมีไต่จกเช่นนั้น ซึ่งดูเหมือนผลที่สุดจะเป็นที่ยอมรับกันในหมู่นักไวยากรณต์อื่นเรียกว่าธาตุใด ๆ ที่เป็นอกรรมธาตุก็สามารถแจกให้เป็นสกรรมกริยาโดยการแจกแบบกริยาหมวดที่ 10 ไต่ทั้งนั้น เช่น ¹

✓ car 'สงสัย'

āpadyāpadi kāle ca kurvīta na vicārayet/

MBh.1:139:11

✓ jñap 'บอก'

ājñāpayasva mām mātaḥ kartavyaṃ ca tava priyam//

MBh.14:56:28

✓ bhid 'ทำลาย'

pratyakṣam bhinnahṛdayā bhedayeyuḥ kṛtaṃ narāḥ/

MBh.13:105:5

✓ vañc 'คดโกง'

vañcayānāu puṇaścāiva ceratuḥ kuruṣattamāu/

MBh.9:57:21

¹ คำแปลของธาตุต่าง ๆ ในหัวข้อนี้แปลตามลิตธานตเกมุที

√ vid 'บอก'

iha vā māṃ mṛtām kubje nr̥pāyāvedayisyasi/

R.2:9:58

√ śiṣ 'ปล่อยให้เหลือ'

kuryādubhayataḥ śeṣam dattaśeṣam na śeṣayet//

MBh.13:8:27

แต่บางครั้งธาตุที่แจกเป็นหมวดที่ 10 ตามวิธีนี้ ก็อาจไม่มีความหมายเชิงการีทเลยก็ได้ ดังที่จะไต่กล่าวในข้อต่อไป กริยาที่มีลักษณะเป็นแบบหลังนี้ อันที่จริงควรจะต้องเข้าประเภทแรกที่กล่าวไปแล้ว คือกริยาหมวดที่ 10 ที่แท้จริงๆ

3. กริยาบางตัวที่นักไวยากรณ์ตะวันตกถือว่าเป็นกริยานาม ชนิดที่ลง aya ปัจจุบันเหมือนกับกริยาการีท แต่นักไวยากรณ์อื่นก็นำมาใส่ไว้ในหมวดที่ 10 เช่น

√ cūrṇ 'บด'

asurāiḥ surāyāṃ bhavato'smi datto hatvā dagdhvā

cūrṇayitvā ca kāvya/

MBh.1:76:55

√ pāl 'ปกครอง'

satatam sammataścāiva sadvṛttamanupālaya//

MBh.5:7:14

√ mantr 'ปริกษา'

ṛsayah sametaḥ paścime vai prabhāse samāgatā

mantramamantrayanta/

MBh.13:94:3

√ mrg 'ล่า'

āśvasatā eva sarve sma ciram tvāṃ mrgayāmahe/

MBh.9:31:42

√varṇ- 'ระบายสี, เล่า'

hanta te varṇayisyāmi namaskṛtvā svayambhuve/

MBh.3:188:17

√sāntv- 'ปลอบ'

sāntvayan sarvabhūtāni rāmah śuddhena cetasā/

R.2:12:28

4.2 การสร้างกริยาการีต (The Formation of Causative)

นักไวยากรณ์อื่นเคยถือว่า ปัจจัยที่ใช้สร้างกริยาการีต คือ nic¹ หมายความว่า ตัวปัจจัยที่แน่นอนคือ i ส่วน n นั้นมีความหมายถึงการเพิ่มระดับสระของธาตุ และ c เป็นเพียงเครื่องหมายประจำตัวปัจจัย แต่ที่ดื้อกันทั่วไปในหมู่นักไวยากรณ์ตะวันตกนั้น ปัจจัยที่ใช้สร้างกริยาการีต คือ áya (มีเครื่องหมายบอกระดับเสียงที่ a ตัวหน้า) อย่างไรก็ตาม ก็ นักไวยากรณ์ตะวันตกบางคนก็ได้ถือเช่นนั้น เช่น Max Müller และ Kielhorn มีความเห็นในทำนองเดียวกับนักไวยากรณ์อื่นเคยสมัยดั้งเดิมว่า ตัวปัจจัยที่แท้จริงคือ i ซึ่งเป็นการลงรอยกันดีกับคำสันนิษฐานของ Monier Williams ที่ว่า aya ปัจจัยของกริยาการีตนั้นจะสร้างมาจากธาตุ i ไป เช่นเดียวกับที่สันนิษฐานว่า ya ปัจจัยของกริยากรรมวาจกนาจะสร้างมาจากธาตุ yā ไป²

¹ Bhattoji Dikshita, The Siddhanta Kaumudi (ed. and translated by Śrīśa Chandra Vasu and Vāmana Dāsa Vasu; Allahabad: The Panini Office : Bhuvaneśvari Āśrama, n.d.) , V. II, p. 505.

² Monier Williams, A practical Grammar of the Sanskrit Language (4th ed.; Varanasi: Chowkhamba Sanskrit Series Office, 1962), p. 196.

ปัจจัย aya นี้ จะติดอยู่กับกริยาการีตไม่จำเพาะแต่ในปัจจุบันกาลทั้ง 4 แต่ในลการอื่น ๆ ส่วนใหญ่ก็เช่นกัน จะตัดออกก็ในบางกรณีเช่นในอหัตยศนีวิภคตี และกิตก บางตัว เช่นกริยาภคกตีศคคาลกรรมาจกเท่านั้น การปฏิบัติต่อชาตुकอนลง aya ปัจจัยนี้ มีรายละเอียดคงจะไคกล่าวต่อไป ส่วนในการแจกวิภคตีโดยมากชาตुकอนนิยมแจกด้วยวิภคตี บทโดยुकอนแล้ว เมื่อสร้างเป็นกรารีตก็มักจะนิยมแจกด้วยบทเดิม

ที่กล่าวมานี้คือการสร้างกริยาการีตแท้ ส่วนการสร้างกริยาการีตเทียมหรือที่ เรียกกันว่ากริยาหมวดที่ 10 ก็ไม่มีอะไรแตกต่างไปจากกริยาการีตแท้เลย นักไวยากรณ์ อินเดียถือว่าชาตुकอนที่ 10 ซึ่งมีชาตुक cur เป็นคนนั้น มีวิกรมประจำหมวดชาตुक คือ nic¹ ซึ่งเป็นปัจจัยที่เหมือนกันกับปัจจัยของกริยาการีตแท้ แสดงให้เห็นเช่นที่กล่าวไปแล้วว่า ลักษณะการสร้างและการแจกกริยาหมวดที่ 10 นี้ จะเหมือนกับกริยาการีตเป็นพิมพ์เดียวกัน ทุกประการ ทั้งในปัจจุบันกาลทั้ง 4 และในลการอื่น ๆ แม้แต่ในลการพิเศษที่กริยาการีต จำเป็นต้องใช้รูปที่แตกต่างออกไปจากรูปของกริยาชั้นที่หนึ่งธรรมดา เช่นปโรภษาวิภคตี ซึ่งกริยาการีตของทำเป็นปโรภษาวิภคตีแบบอนุประโยค และอหัตยศนีวิภคตี ซึ่งต้องทำเป็น อหัตยศนีวิภคตีแบบชอนพยงค กริยาหมวดที่ 10 ก็จำเป็นต้องใช้รูปเหล่านี้เหมือนกริยาการีต เช่นกัน คงจะยกการใช้กริยาหมวดที่ 10 ในลการต่าง ๆ มาพร้อมกับกริยาการีตต่อไป ภายหลัง

วิธีการลง aya ปัจจัย

ก่อนจะลง aya ปัจจัย เพื่อสร้างกริยาการีต เราจะต้องจัดการเปลี่ยนแปลงรูป ชาตुकเสียก่อน เพื่อให้เหมาะสมกับปัจจัยที่จะเติม เช่นเกี่ยวกับการสร้างกริยากรรมาจก หรือกริยาชั้นที่สองชนิดอื่น ๆ การเปลี่ยนแปลงภายในชาตुकเหล่านี้จะขึ้นอยู่กับปัจจัย มิได้ขึ้นอยู่กับตัวชาตुक เรียกว่าปัจจัยเป็นเครื่องกำหนดว่า ชาตुकควรจะเปลี่ยนแปลงไปในรูปใด การเปลี่ยนแปลงชาตुकก่อนที่จะเติม aya ปัจจัย มีวิธีโดยยอคงต่อไปนี้

¹ Bhattoji Dikshita, op.cit., p. 449.

4.2.1 ธาตุบางตัวจะมีรูปคงเดิม

4.2.2 ธาตุบางตัวมีการเปลี่ยนแปลงรูป โดยการแทรกพยัญชนะเข้าไป
กลางธาตุ หรือระหว่างธาตุกับปัจจัย ดังต่อไปนี้

- ก. การแทรกพยัญชนะนาสิกยกลงไปกลางธาตุ
- ข. การแทรกพยัญชนะตัวอื่นลงไประหว่างธาตุกับปัจจัย ได้แก่
การแทรก y
การแทรก p
การแทรกพยัญชนะตัวอื่นที่ไม่ใช่สองตัวข้างต้น

4.2.3 ธาตุบางตัวมีการเปลี่ยนแปลงสระ ซึ่งอาจเป็นสระต้นธาตุ กลาง-
ธาตุ หรือที่สูกธาตุ โดยวิธีต่อไปนี้

- ก. เพิ่มระดับ
- ข. ลดระดับ
- ค. เปลี่ยนเป็นสระอื่น

4.2.4 ธาตุบางตัวที่ควรแก่การนำมากล่าวถึงเป็นพิเศษ

- ก. พวกที่มีรูปกริยาการีตไคหลายรูป
- ข. พวกที่ได้รับอิทธิพลจากภาษาปראกฤต

วิธีการดังกล่าวเหล่านี้ จะได้นำมากล่าวถึงอย่างละเอียดโดยแยกเป็นหัวข้อ
ดังต่อไปนี้

4.2.1 การคงสภาพเดิมของธาตุ

ธาตุบางตัวจะไม่เปลี่ยนแปลงสภาพไม่ว่าจะเป็นสระหรือพยัญชนะที่ประกอบ
ขึ้นเป็นธาตุนั้น ก่อนที่จะลง aya ปัจจัย ในกรณีต่อไปนี้

ก. ธาตุจะคงอยู่ในสภาพเดิมไม่เปลี่ยนแปลงแม้ว่าลักษณะของธาตุจะ
เข้าข่ายที่ควรจะเปลี่ยนแปลงตามข้อใดข้อหนึ่งก็ตาม คือ

1. ธาตุที่มีสระต้นหรือกลางธาตุเป็น a และลงท้ายด้วยพยัญชนะเดียว

เช่น

✓ gam 'ไป'

gamayāmāsa rajendra drāṇīryamaniveśanam//

MBh.10:8:132

✓ jan 'เกิด'

iyam te mahatī senā śānkām janayatīva me//

R.2:85:7

✓ prath 'แผ่'

pāṇḍavānām ca sarveśam prathayiṣyāmi mā śucah//

MBh.6:2:13

✓ rac 'จัก, รอยกรวง'

itastatastān racayan dronaścarati vegitah//

MBh.7:87:10

✓ vyath 'สั่น'

tānnāivārthā na cānārthā vyathayanti kadācana//

MBh.12:174:35

ธาตุบางธาตุมีลักษณะเดียวกันนี้ และมีรูปกริยาภาวีสองรูป คือ คงรูปเดิมก็ได้ หรือปฏิบัติตามกฎซึ่งจะกล่าวต่อไปก็ได้ เช่น

✓ jval 'ติดไฟ, ลุกไหม้'

vanam prajvalayan ramyam rāmāśramapadam ca tat/-

R.3:42:20

tathā vimukto balinārkatejāḥ prajvālayāmāsa diśo
nabhaśca/ MBh.8:91:50

√ nam 'ณน'
tanna śaktā namayitum svapñesvapi narādhipaḥ//
R.2:118:40

rathamāruhya padbhyāṃ sa vināmayatu kārmukam//
MBh.1:136:18

√ bhram 'เที่ยวไป'
kīrtibhūtam paṭākam yo loke bhramayati prabhuḥ/
R.2:44:7

bhrāmayāmāsa suciram visphurantamacetasam//
MBh.3:11:62

√ mad 'เมฆ'
yathā tayo rakṣaṇam madayantyābhibhāsitam/
MBh.14:58:19

sa tamunmādayāmāsa mrgarūpo niśācarah/
R.3:44:10

√ śam 'สงน'
pāpānyapi hi kṛcchrāṇi samayennātra saṃsayah//
MBh.12:123:24

tataḥ pracakre vapuranyadarpaṃ
praveṣṭukāmo 'gnimabhipraśāmya// MBh.1:32:25

นอกจากที่กล่าวมานี้ ยังมีธาตุอีกหลายตัวที่มีลักษณะเดียวกันและใช้รูปการติดต่อทั้งสองรูปเช่นกัน แต่ในสมัยมหากาพย์มีใช้เพียงรูปเดียว ซึ่งโดยมากมักจะใช้แก่รูปที่พดฺธิ a เป็น ā แต่รูปที่ธาตุคงสภาพเดิมจะมีใช้ในสมัยหลังคือสมัยสันสกฤตมาตรฐาน ธาตุเหล่านี้ได้แก่ √ ca1, √ da1, √ la1 เป็นต้น

2. ธาตุที่มีสระต้นธาตุหรือกลางธาตุเป็นสระอื่นที่ไม่ใช่ a และลงท้ายด้วยพยัญชนะเดียวกันเหมือนกัน เช่น

√ is 'ส่ง'

preṣayāmāsa rājanam yuddhāya mahate dvijah//

MBh.7:95:72

√ jīv 'มีชีวิต'

jīvayeyamaham kāmam na tu tvam jīvitum kṣamah/

MBh.9:31:70

√ dīp 'ส่องแสง'

tadāsanavaram prāpya vyadīpayata rāghavaḥ/

R.2:3:36

√ sprh 'ปรารถนา'

tadāiva na sprhayate sāksādapi śatakratoḥ//

MBh.14:19:32

ธาตุเจ้าพวกนี้หากสระต้นธาตุหรือกลางธาตุอยู่ในพยัญชนะธาตุก็มักจะคงสภาพเดิม แต่หากอยู่ในพยัญชนะที่ส่วนมากมักลงคนให้แก่ธาตุ อย่างไรก็ตามก็ บางธาตุก็มีใช้ทั้งสองรูปเช่นเดียวกับขอที่แล้ว ตัวอย่าง

✓ tul 'ตูล'

samakakṣām tulayato yataḥ satyaṃ satyaṃ tato'dhikam//

MBh.12:199:69

taṃ tolayitvā bāhubhyāṃ gatasattvamacetanam//

R.4:11:46

ข. ราชูว่าพวกที่ไม่อยู่ในกฎการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่กำหนดไว้ ไค้แก
ราชูที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะสังโยค ไม่ว่าสระคนราชูหรือกลางราชูจะเป็นอะไรก็ตาม เช่น

✓ garh 'กิเตียน'

sādhu sādhviti cāpyāhuḥ kīcakam ca vyagarhayan//

MBh.4:17:36

✓ cint 'คิน'

acintayacca sā devī gaṅgā paramadurdharā//

R.1:43:6

✓ tarj 'ทริ'

abhtarjayamānāśca ruvantaśca mahāravān/

MBh.3:160:56

✓ nand 'นินดี'

vitrasayantāu tava putrasenāṃ yudhiṣṭhiram nandayatām
varisṭhāu//

MBh.8:94:62

✓ bhakṣ 'กิน'

nāicchanta taṃ bhaksayitum pāpakarmānamityuta/

MBh.12:172:20

✓ rakṣ 'รักษา'

dandapāniryathā gosu pālo nityam hi rakṣayet/

MBh.13:8:28

4.2.2 การเปลี่ยนแปลงรูปธาตุโดยพยัญชนะ

การเปลี่ยนแปลงพยัญชนะในการสร้างกริยาการวิธ โดยมากจะเป็นการแทรกพยัญชนะเข้าไป มีใช้เปลี่ยนพยัญชนะที่มีอยู่แล้วให้เป็นพยัญชนะตัวอื่น อาจจะเป็นการแทรกพยัญชนะนาสิกยเพื่อให้ธาตุมีรูปแรงขึ้น เพราะโดยมากกริยาการวิธต้องการรูปธาตุที่แรงมากกว่ารูปที่อ่อน หรือจะเป็นการแทรกพยัญชนะบางตัวเข้าไปเพื่อให้ออกเสียงง่ายขึ้นก็ได้ทั้งสองอย่าง ดังจะได้แบ่งประเภทดังนี้

ก. การแทรกพยัญชนะนาสิกยเพื่อให้ธาตุมีรูปแรงขึ้น (อันที่จริงจะเรียกว่าธาตุมีรูปอย่างนั้นมาแต่เดิมก็อาจจะทำได้) Whitney มักจะถือว่าธาตุเหล่านี้มีสองรูป คือ รูปที่มีพยัญชนะนาสิกยและไม่มี ธาตุเหล่านี้ถ้าหากมีพยัญชนะนาสิกยแทรกอยู่ในเค้ากริยาใดๆ ที่ต้องใช้ธาตุรูปแรงแล้ว ก็จะมีรูปอย่างนั้นในเค้ากริยาการวิธด้วย เช่น

✓ chand 'เอาใจ'

niṣasāda giriprasthe sītām māmsena chandayan//

R.2:96:1

✓ damś 'กัด'

āśivisāih kṛṣṇasarpāirbhīmasenamadamśayat/

MBh.3:12:84

✓ bhramś 'ตก'

tāvatphalād bhramśayati dātāram tasya bālīśam//

MBh.13:90:23

/ rañj 'ยอม'

sasuhṛtsamupeto vā sa katham rañjayet 'prajāh//

MBh.12:115:5

✓ rudh 'กิน'

prīṇayanti mano me'dya soko māṃ rundhayatyayam//

MBh.12:25:2

ธาตุบางตัวมีรูปแทรกนาลิยตามกฎนี้ แต่มีเฉพาะในสมัยเก่า เช่นสมัยพระ-
สูตร ถึงสมัยมหากาพย์การเปลี่ยนรูปธาตุเป็นไปอีกแบบหนึ่ง คือ ลงคุณให้แก่ธาตุ ตามกฎ
การเปลี่ยนแปลงภายในธาตุ ธาตุเหล่านี้มีตัวอย่างเช่น ✓ kṛt 'ตัด', ✓ lip 'ลูปไล'
เป็นต้น

ข. การแทรกพยัญชนะบางตัวระหว่างธาตุกับ aya ปัจจัย เพื่อช่วยให้
ออกเสียงสะดวกขึ้น วิธีนี้ใช้กับธาตุจำพวกที่ลงท้ายด้วยสระ มีวิธีดังต่อไปนี้

1. แทรก y การแทรกชนิดนี้นิยมทำในสมัยต้น ๆ ซึ่งคิดมาในสมัย
มหากาพย์ด้วย โดยมากจะใช้กับธาตุที่ลงท้ายด้วย ā เช่น

✓ pā 'คิม'

asāu puṣkaraparnena lakṣmaṇaḥ pāyayisyati/

R.3:73:18

• ธาตุเหล่านี้ในสมัยหลังมักนิยมแทรก p แทน y อย่างไรก็ตาม บางตัว
เช่น ✓ hvā ก็ยังแทรก y อยู่

• บางทีอาจแทรก y ในธาตุที่ลงท้ายด้วยสระอื่นที่ไม่ใช่ a เช่น ✓ kṣi
'ทำลาย', ✓ ci 'สะสม', ✓ bhī 'กลัว', ✓ lī 'ติดอยู่', ✓ smi 'ยิ้ม' แต่ส่วนใหญ่
มักมีใช้ในสมัยสันสกฤตมาตรฐานมากกว่าสมัยเก่า

2. แทรก p การแทรกชนิดนี้มีตลอดมาตั้งแต่สมัยตนจนกระทั่งสมัยหลัง
แต่แบ่งได้เป็นพวก ๆ ดังนี้

ก. ชาติที่ลงท้ายด้วย ā ซึ่งเป็นชนิดที่มีการแทรก p มาตั้งแต่สมัย
แรก ๆ เช่น

✓ khyā 'เห็น'

duryodhanam khyāpayamo dhanam dāsyati pāṇḍavaḥ/

MBh.9:30:30

✓ jñā 'รู้'

ajñāpayasva nah pārthah prahvaṅ preṣyānavasthitān/

MBh.14:74:33

✓ dhmā 'ไป'

prādhmāpayat prāñcajanyaṃ śāṅkham pravaramojasā//

MBh.7:88:21

✓ mā 'วัด'

māpayāmāsa kāuravyo yajñavāṭam yāthāvidhi//

MBh.14:85:12

✓ yā 'ไป'

rāmamātā sapatnī te katham vāiram na yāpayet//

MBh.1: สรรค 8:37

✓ sthā 'ยืน ตั้งอยู่'

sthāpayed yadi vārsneyastasmātkṛṣṇo hi hanyatām//

MBh.7:182:22

✓ snā 'อาบนำ'

kalasāih snāpayāmasurmalaṃ cāsyā pramocayan//

R.1:24:19

✓ hā 'ละทิ้ง'

yo'bhyarcitah sadbhirasajjamānah karotyartham

śaktimahāpayitvā/

MBh.5:40:1

ข. ราชูที่ลงท้ายด้วย ā เช่นกัน แต่ในสมัยเดิมแทรก y แล้วมีการเปลี่ยนแปลงแทรก p ในสมัยหลัง ตัวอย่างเช่น ✓ pā ที่ยกไปแล้วในหัวข้อการแทรก y การแทรก p แทน y นี้ มีที่ใช้อย่างไร ไม่มากนัก โดยมากมีแต่ในตำราไวยากรณ์

ค. ราชูที่ลงท้ายด้วย i และ ī และสระอื่นบางตัว แทรก p โดยแปลงสระนั้น ๆ ให้เป็น ā เสียก่อน เช่น

✓ i 'ไป'

kathamadhyāpayāniha śiṣyānityanvacintayat/

MBh.1:1:56

บางราชูในลักษณะนี้อาจแทรก y แทน p ก็ได้ เช่น ✓ i และ ✓ ī เป็นต้น แต่ไม่ค่อยพบในสมัยมหากาพย์

บางราชูนอกจากแปลงสระที่ลงท้ายเป็น ā แล้ว ยังวิเศษลงเป็น a ด้วย ดังจะยกตัวอย่างในเรื่องการลดระดับสระต่อไป

ง. ราชูที่ลงท้ายด้วย i, ī หรือสระอื่นบางตัว ก่อนจะแทรก p ไม่แปลงสระเหล่านั้นเป็น ā แต่จะใช้วิธีลดคุณ เช่น

✓ ruh 'ขึ้น'¹

āropayatsa dharmātma salīlamiva taddhanuḥ//

R.1:67:16

รากุ r 'ไป' ก็เขาขายนี่ด้วย คือ (

✓ r 'ไป'

āsityā mārganāiḥ kruddho bāhvorurasi cārpayat/

MBh.8:26:28

3. รากุบางตัวจะมีการแทรกพยัญชนะตัวอื่นนอกเหนือไปจาก y และ p เช่น t, n, l, v, s ในรากุต่อไปนี้

✓ dhū 'สิ้น' → dhūnaya-

dhūnayāmāsa vegena vāyuscaṇḍa iva drumam//

MBh.4:22:63

✓ pā 'ปกครอง' → pālaya-

śarāiḥ paramasaṃkruddho yadi śveto na pālayet/

MBh.6:48:44

✓ prī 'ชอบ' → prīnaya-

bho bho putra sthīyatām tāvadadya yāvaccakṣuḥ

prīnayāmi tvadarthe//

MBh.12:331:63

¹ รากุนี้ใช้ได้สองรูป อยู่ในหัวข้อการเปลี่ยนสระ, หน้า 116.

✓ bhī 'กลัว' → bhīṣaya-

suprākṛtenāpi rane nihantum śakyāu kuto bhīṣayase
sma bhīro// R.6:15:4

✓ sphā (✓ sphāy) 'ขยาย' → sphāvaya รูปนี้มีไซแต่ในรูปนามกิตก
นอกจากนี้ยังพบรูปต่อไปนี้ครั้งหนึ่งด้วย คือ

✓ khyā 'เห็น' → khyānaya-

vyākhyānayatvā, vyākhyānāmesāmacakṣva pṛcchataḥ//

MBh.12:66:1

ลักษณะเหล่านี้สังเกตว่าน่าจะเป็นรูปกิริยานามมากกว่าจะเป็นการแจก
โดยตรงจากธาตุ เช่นรูป pālaya- นั้น น่าจะเป็นรูปกิริยานามจากนาม pāla เช่นเดียวกับ
กับรูป khyānaya- ก็น่าจะเป็นรูปกิริยานามจากนาม khyāna

บางครั้งจะมีธาตุที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะบางตัวมีการเปลี่ยนแปลงด้วยวิธีเติม
พยัญชนะแบบนี้ อาจเป็นการเปลี่ยนหมดทั้งธาตุ หรืออาจเป็นการซ่อนพยัญชนะท้ายธาตุเข้าไป
ก็ได้ เช่น

✓ saj 'แฉวน' → sajjaya-

sajjayitvā rathān kecid yathāmukhyam viśāmpate//

MBh.9:25:13

✓ han 'ฆา' → ghātaya-

ativādam na pravadenā vādayet yo'nāhataḥ pratihanyāna
ghātayet/

MBh.5:36:11

4.2.3 การเปลี่ยนแปลงสระภายในธาตุ

ธาตุบางธาตุไม่มีการเปลี่ยนแปลงพยัญชนะ แต่จะมีการเปลี่ยนแปลงสระภายในธาตุ และธาตุบางธาตุก็มีทั้งการเปลี่ยนแปลงทั้งสระและพยัญชนะ สระที่เปลี่ยนแปลงก็เป็นไคทั้งสระต้นธาตุ กลางธาตุ และที่สุดธาตุ วิธีเปลี่ยนแปลงก็อาจเป็นไคทั้งการเพิ่มระคับ การลดระคับ ตลอดจนการแปลงเป็นสระอื่น

การเพิ่มระคับสระ

1. การลดคุณ ไคกับสระต้นธาตุหรือกลางธาตุต่อไปนี้ คือ i, u, r, ṛ, ṝ ถาลงท้ายด้วยพยัญชนะเดี่ยว เช่น

✓ klp 'พรอม'

īsvaro'ṅgirasam cāknerapatyārthamakalpayat//

MBh.13:85:124

✓ cud 'กระตุน'

vasiṣṭhaścodayāmāsa kāmadhuk 'srja yogatah//

R.1:55:1

✓ trp 'ยีนดี'

tarpayisyāmi tāneva jalena yamunāmanu//

MBh.7:150:25

✓ diś 'ชี้'

dharmyam deśaya panthānam samartho hyasi varane /

MBh.6:3:53

✓ nrt 'เต้นรำ'

dadāmi te hanta varam bhannale sutām ca nartaya

yāsca tādrśih/

MBh.4:11:10

✓ budh 'ตบฏ', ✓ vr̥dh 'เจริญ'

ākrośānavimānābhyāṃ nābudhān bodhayed budhaḥ/
tasmāna vardhayedanyaṃ na cātmanam vihimṣayet//

MBh.12:299:25

✓ ruh 'ขึ้น'

pārṣatam ca ratham tūrnam svakamārohayat tadā//

MBh.6:53:36

✓ lip 'ลูปไล'

labdhārthā ca pratītā ca lepayisyāmi te sthagu/

R.2:9:49

✓ vid 'วี'

nivedayāmāsa gr̥ham śivākyamaśivam tadā//

MBh.1:145:11

✓ sic 'ประพรม'

abhiṣecaya cātmanam pāhi cāsmānararsabha//

R.2:79:5

✓ sṛj 'ปลดอย'

lokān visarjayāmāsa sarvāiranucarāirvṛtān//

MBh.13:146:60

นอกจากนี้ยังใช้กับสระที่สุทธาตุบางตัวได้ เช่น

✓ jr̥ 'แจ'

agnirjarayate yaśca pañcāgneyāḥ śarīriṇaḥ//

MBh.12:184:21

✓ vr 'เลือก'

omkāraśca vaṣaṭkāro vedāśca varayantu mām//

R. 1:65:22

หรืออย่าง ✓ ksi 'ทำลาย' → kṣayaya-, ✓ smr 'จำ' →
smaraya- ก็เช่นกัน แต่ตัวหลังมีใช้เฉพาะสมัยสันสกฤตมาตรฐาน

2. การพหูพจน์ใช้กับสระที่สุกซาคู เช่น

✓ cyu 'เคลื่อน'

na ca mām cyāvayet rāṣṭrāt triṣu lokeṣu kaścana/

MBh.13:152:21

✓ dhr 'ทรงไว้'

bhāryāvratam hyātmani dhārayīta

tathāsyopasthadvāraguptirbhaveta //

MBh.12:269:27

✓ nī 'นำ'

ānāyayitumakliṣṭham putram rāmamihārhasi//

R.2:14:21

✓ bhū 'เป็น'

pranayam bhāvayantī sā sakhīmadya idam vacah//

MBh.4:37:7

✓ vr 'ยอม'

nivāraya balam sarvam vayam yotsyāma pāṇḍavān//

MBh.7:176:10

✓ sru 'ฟัง'

yastvām dharmaparam śreṣṭham rūksānyaśrāvayat tadā//

MBh.3:27:5

✓ sr 'ไหล'

utsārayantah puruṣāḥ samantātparicakramuh//

R.6:117:20

นอกจากนี้ ยังใช้กับสระ a ๓ ธาตุหรือกลางธาตุได้อีกด้วย เช่น

✓ an 'หายใจ'

samānayasva vāidehīm rāghaveṇa mahātmanā//

R.5:1:138

✓ cal 'เคลื่อนไหว'

śanāirjagāma sāpekṣo drṣṭim tatrāvicālayan//

R.2:19:31

✓ tap 'เผา'

sarvam tāpayate deśamapi rājñah samrddhinah//

MBh.12:58:18

✓ dah 'เผา'

anyāisca vividhāirgandhāirvidhinā samadāhayan//

MBh.1:126:23

✓ pat 'ตก, บิน'

sarvānekastānaḥam pātayiṣye te vā sarve bhīmasenaḥ

tudantu//

MBh.8:76:21

✓ pad 'ถึง'

suparṇam somahartāraṃ tapasotpādayiṣyatha/

MBh.13:14:93

✓ yaj 'บวงสรวง'

kṣatriyo dhanuraśritya yajeccaiva na yājayet//

MBh.4:50:5

✓ vac 'พูด'

ghṛteṇa juhuyādagniṃ ghṛteṇa svasti vācayet/

MBh.13:81:38

✓ vad 'พูด'

yaścāinamabhinandeta yaścāinamapavādayet/

MBh.12:240:30

✓ sad 'นั่ง'

kupitastanmamācakṣva tvaṃ cāivāinaṃ prasādaya//

R.2:18:11

บางธาคูก็ไม่เขายทักลาวมาข้างตน ไคแกธาคูที่มสระกลางเป็นสระอื่น
แล้วตามควยพยัญชนะเคียว แต่ไม่ลงคุณไหแกธาคู กลับใช้วิธีพฤทธิแทน ธาคูเหล่านีมีไม่
มาก เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

✓ mrj 'เช็ด'

mukhamaśrupariklinnam vastrāntena pramārajāyan//

R.4:7:15

3. การที่หะสระออกเป็นเสียงยาว ไขกับธาตุบางตัว เช่น

✓ duṣ 'ประทุษร้าย'

na cakṣuṣā na manasā na vācā dūṣayetkvacit/

MBh.14:46:43

การลดระดับสระ

1. การที่สระลดลงเป็นเสียงสั้นหรืออาจเรียกได้ว่าถูกลดจากชั้นพหูพจน์ ลงมาเป็นชั้นปรกติ ไขกับธาตุที่ลงท้ายด้วย ā เป็นส่วนใหญ่ และจะเกิดขึ้นพร้อมกับการแทรกพยัญชนะ p เช่น

✓ glā 'เหน้อย'

mano glapayate tīvraṃ viṣaṃ gandhena sarvaśah//

MBh.13:98:18

✓ jñā 'รู้' → jñāpaya-

tridaśaganarājyamapi khalu necchāmyamaheśvarājñāptam//¹

MBh.13:14:187

2. การลดรูปจากชั้นคุณลงมาเป็นชั้นปรกติ เช่น ✓ heḍ 'ทอดทิ้ง' → hiḍaya- ชั้นนี้ไม่พบที่มีใช้จริง ๆ ปรากฏแต่ในตำราไวยากรณ์

การเปลี่ยนเป็นสระอื่น

กตรเปลี่ยนแปลงแบบนี้มักไปพร้อมกับการแทรกพยัญชนะ เช่น p มีสองระดับ

ดังนี้

¹ รูปนี้เป็นรูปกริยาภิกคกอดีตกาล กรรมวาจกของกริยาการัต ซึ่งไม่ได้สร้างจากเค้ากริยาปัจจุบันกาล แต่เพียงพอที่จะสังเกตได้ว่าสระเป็นเสียงสั้น.

1. สระ i หรือ ī ที่สุดธาตุเปลี่ยนเป็น ā และแทรก p ก่อนลง aya ปัจจุบัน คุตัวอย่างในตอนที่เกี่ยวกับการแทรก p

2. สระ i หรือ ī ที่สุดธาตุบางตัวมีการเปลี่ยนแปลงสองชั้น คือ แปลงเป็น ā ที่หนึ่ง แล้ววิสสะลงมาเป็น a อีกที่หนึ่ง เช่น

✓ ksi 'ทำลาย'

ksapayeyurmahābāho na syāma yadi samyuge//

MBh.7:160:5

✓ śrī, ✓ śr (แต่บางครั้งก็เรียกว่า ✓ śrā) 'หุงต้ม'

rtvik paramasampannah śrapayāmāsa sāstratah//

R.1:14:36

แต่บางครั้งการเปลี่ยนแปลงเป็นสระอื่นที่มีไค้ไปพร้อมกับการแทรกพยัญชนะก็มี อย่างกรณีที่ r̥ ที่สุดธาตุแปลงเป็น nr̥ ควบอำนาจของพยัญชนะวรรคโษรรุระเหมือนที่ปรากฏในการสร้างกริยากรรมวาจก

✓ pr̥ 'เติม'

na talloke dravyamasti yallokam pratipūrayet/

MBh.13:93:42

จะเห็นได้ชัดว่า การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มิใช่จะเกิดขึ้นเพียงอย่างเดียวต่อธาตุแต่ละตัว หากแต่ว่าธาตุตัวหนึ่ง ๆ อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงหลายชั้นด้วยกันก่อนที่จะลงปัจจุบัน aya การเปลี่ยนแปลงสระจากรูปหนึ่งไปเป็นอีกรูปหนึ่ง อาจจะไปด้วยกันกับการแทรกพยัญชนะตัวใดตัวหนึ่งก็ได้ ดังที่มีในตัวอย่างว่า ธาตุที่เปลี่ยนสระจาก i หรือ ī ไปเป็น ā หรือ a มักไปด้วยกันกับการแทรก p เป็นต้น

4.2.4 ชาติที่ควรแก่การนำมากล่าวถึงเป็นพิเศษ

ชาติบางตัวมีการเปลี่ยนแปลงรูปตามวิธีที่ได้กล่าวมาแล้วไ้มากกว่าหนึ่งแบบ และบางตัวก็มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น ชาติเหล่านี้อาจแบ่งออกได้เป็นสองพวกดังต่อไปนี้

1. ชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงไ้มากกว่าหนึ่งรูป

ก. ชาติที่มีไคสองรูป คือรูปที่มีพยัญชนะนาสิกยและรูปที่ไม่มี สร่างได้เป็นสองแบบ คือแบบแทรกพยัญชนะนาสิกยและแบบลงคุณหรือพฤทธิสระกลาง โดยไม่มีพยัญชนะนาสิกย เช่น

✓ kuc	• สงเสียง'	→	kuñcaya-, kocaya-
✓ brh	• แข็งแรง'	→	brmhaya-, barhaya-
✓ súdh	• ชำระ'	→	sundhaya-, sódhaya-
✓ sic	• ประพรม'	→	siñcaya-, secaya-

ในจำนวนที่ยกมานี้ บางรูปไม่มีใช้ในสมัยมหากาพย์

ชาติบางตัวก็แจกได้ทั้งแบบแทรกพยัญชนะนาสิกย และแบบลงปัจจัยโดยชาติคงสภาพเดิม เช่น ✓ grath 'ผูก' → granthaya-, grathaya-

ข. ชาติบางชาติมีการแทรกพยัญชนะที่เปลี่ยนไปในสมัยหลัง เช่น ในสมัยแรกแทรก y แล้วเปลี่ยนมาแทรก p ในสมัยหลัง หรือชาติที่แต่เดิมเคยเปลี่ยนแปลงแต่สระ แต่ต่อมาได้มีการแทรกพยัญชนะเพิ่มขึ้น (เช่น ✓ ruh). ทำให้เป็นที่ยอมรับว่าใช้ได้ทั้งสองรูป ดังที่ยกตัวอย่างไปแล้วในหัวข้อการแทรกพยัญชนะ

ค. ชาติที่จะคงรูปเดิมก็ได้หรือเปลี่ยนแปลงรูปก็ได้ ไคแก่ชาติที่มีสระต้นหรือสระกลางเป็นเสียงสั้น และตามด้วยพยัญชนะเดียว ดังที่ยกตัวอย่างไปแล้วในหัวข้อการคงสภาพเดิมของชาติ

2. ชาติที่มีการแจกกริยาการีตอันได้รับอิทธิพลมาจากปรากฏต อันที่จริงกริยาประเภทนี้อาจจะจัดไว้รวมกับชาติที่แจกได้มากกว่าหนึ่งรูปก็ได้ แต่ทว่าความเปลี่ยนแปลงของชาติเหล่านี้มิได้เป็นไปในแนวของสันสกฤตแท้ กล่าวคือ เมื่อจะลงปัจจัยกริยาการีตก็ใช้ āpaya เติมเข้าไปกับชาติโดยตรง เช่น

✓ krīd 'เล่น' → krīdāpaya-
narmadām roghavadruddhvā krīdāpayati yoṣitah//

R.7:32:18

นอกจากนี้ ในสมัยมหากาพย์ยังมีกริยาการีตที่แจกในลักษณะนี้อีกสองตัว คือ ✓ jīv → jīvāpaya- และ ✓ dīkṣ → dīkṣāpaya-¹

4.3 กริยาการีตแท้และเทียมในลกการอื่น ๆ นอกจากปัจจุบันกาลทั้ง 4

ในภาษาสมัยแรก ๆ กริยาการีตที่ลงปัจจัย aya ในลกการอื่น ๆ นอกจากปัจจุบันกาลทั้ง 4 ไม่ค่อยมีที่ใช้เท่าไรนัก ในสมัยพระเวทมีน้อยมาก และในสมัยพราหมณะมีมากขึ้น จนมาถึงในสมัยมหากาพย์จัดได้ว่ามีกริยาการีตในลกการอื่น ๆ ใช้น่าที่เดียว

กริยาการีตในลกการอื่น ๆ เหล่านี้ ส่วนใหญ่จะมีปัจจัย aya ที่แสดงความเป็นกริยาการีตติดอยู่ควบเสมอไป ยกเว้นแต่ในอัทยตน์วิภคิต์เท่านั้น

กริยาหมวดที่ 10 ก็เช่นเดียวกัน โดยทั่วไปจะไม่มีอะไรแตกต่างจากกริยาการีต ในงานการสร่างเศกกริยาและการแจกวิภคิต์ จะผิดกันก็แต่เพียงความหมาย จึงขอกล่าวถึงรวมกันไป

¹ W.D. Whitney, Sanskrit Grammar (2d Indian ed.; Delhi: Motilal Banarsidass, 1969), p. 380.

4.3.1 ปโรษาวีรคติของกริยาวีรตีแท้และเทียม

กริยาวีรตีแท้แจกเป็นปโรษาวีรคติ จะแจกได้เพียงแบบเดียว คือ ปโรษาวีรคติแบบอนุประโยค วิธีแจกก็คือ สร้างคำนามลงท้ายด้วย ā จากเตากริยาวีรตินั้นแล้วแจกเป็นวิรคติที่ 2 ām หลังจากนั้นก็เติมกริยาช่วย คือ ปโรษาวีรคติแบบซ้อนพยางค์ของ √ kr 'ทำ', √ bhū หรือ √ as 'เป็น' เช่น

√ rd, ard 'ถวน'

ardayāmāsa nisitāirāsīvisaviṣopamāih//

MBh.14:79:19

√ kamp 'สิ้น'

sātyakim ca rathodāram kampayāmāsa mārganāih//

MBh.7:179:5

√ kal 'ขี้'

kalayāmāsa tat sāinyam yathā paśugaṇān vṛkah/

MBh.8:78:50

√ kutt 'แบ่ง, บด'

rathinām kuttayāmāsa bhallāih samnataparvabhīh//

MBh.7:90:25

√ kṣam 'ออกแทน'

sāntvayāmāsa bhūyaśca kṣamayāmāsa cāsakṛt//

MBh.1:220:18

√ grah 'จับ'

grāhayāmāsa divyāni mānuṣāni ca vīryavān//

MBh.1:131:9

✓ ghuṣ 'สังเสียด'

puskarastu mahārāja ghoṣayāmāsa vai pure/

MBh.3:61:8

✓ tr 'ชาม'

tato vatārayāmāsa parigrhya rathāt svayam//

R.2:5:7

✓ tras 'ตกใจ'

jvalantī tejasā bhīmā trāsayāmāsa te sutān//

MBh.7:128:6

✓ dru 'วิ่ง'

rākṣasān drāvayāmāsa pakṣavātena kopitah//

R.7:7:47

✓ dhṛṣ 'พาทาย'

sa taṁ krodhasamāviṣṭo dharsayāmāsa te pitā//

MBh.L;49:29

✓ naś 'เสียหาย'

mohajam nāsayāmāsa hetubhirmokṣadarsībhih/

MBh.1:2:247

✓ bharts 'ตี'

bhartsayāmcakrire sītām rākṣasyastām samantatah/

R.5:24:20

✓ bhās 'สองแสง'

lokān . prabhāsayāmāsa śītāṃśutvamavāpa ca//

MBh.9:35:79

✓ bhuj 'บริโภค'

vidhivat bhojayāmāsa bhojyam sarvagunānvitam//

MBh.14:62:3

✓ muh 'หลง'

mohayāmāsa dāiteyān sarvān sāubhanivāsinah//

MBh.3:17:4

✓ mr 'ตาย'

tathāiva marayāmāsa vinardantamarindamam//

MBh.10:8:36

✓ mrd 'ณ, บค'

samāśvāsya ca vāidehīm mardayāmāsa toraṇam//

R.1:1:74

✓ lubh 'โลภ'

tatastaṃ lobhayāmāsa kāmam brūhīti taksakah/

MBh.1:50:24

✓ vah 'พาไป'

paśuvaccāiva tān pṛsthe vāhayāmāsa vīryavān/

MBh.1:75:29

✓ viś 'เข้าไป'

kuṭīm praveśayāmasuḥ ksudhārtarnatithim tadā/

MBh.14:90:38

✓ śubh 'ตกแต่ง'

bhūyastam śobhayāmāsurbhūṣābhirbhūṣanopamam//

R.2:80:16

✓ śvas 'หายใจ'

āśvāsayāmāsa ca tam kuntīputram yudhiṣṭhiram/

MBh.1:194:17

✓ hlād 'ยินดี'

saramā hlādayāmāsa pṛthivīm dyāurivāmbhasā//

R.6:34:1

4.3.2 อักษรวิภัติของกริยาการวิเศษและเทียบ

อักษรวิภัติของกริยาการวิเศษมีไวยากรณ์แบบเดียว คือ อักษรวิภัติแบบซ้อน พยางค์ อย่างไรก็ตาม การสร้างอักษรวิภัติของกริยาการวิเศษ ส่วนใหญ่หาได้สร้างจาก เคากริยาการวิเศษไม่ แต่จะสร้างจากธาตุโดยตรง (นอกเสียจากกริยาการวิเศษพวกที่แทรก p ซึ่งพอจะเห็นเค้าอยู่บ้างในอักษรวิภัติ)

อักษรวิภัติแบบนี้ต่างจากอักษรวิภัติแบบอื่น ๆ เนื่องจากอักษรวิภัติแบบอื่น ๆ (ยกเว้นรูปอักษรวิภัติของกริยากรรมวาจก) เป็นรูปอักษรวิภัติของกริยาชั้นที่หนึ่ง ส่วนแบบซ้อนพยางค์มีความเกี่ยวข้องกับกริยาชั้นที่สอง ที่ลงปัจจัย aya (เช่น กริยาการวิเศษ) เพราะมีความหมายเป็นอักษรวิภัติของกริยาเหล่านี้ ฉะนั้น จึงมีแนวโน้มว่าจะสร้างได้จากธาตุทุกธาตุที่แจกเป็นกริยาชั้นที่สอง (เช่นกริยาการวิเศษ) ได้ อย่างไรก็ตาม ความเกี่ยวข้องกับถ้อยคำนี้ ไม่ใช่ความเกี่ยวข้องของโดยรูป เพราะรูปของอักษรวิภัติทุกแบบ

นั้น สร้างขึ้นโดยตรงจากธาตุ มิได้สร้างจากกริยาชั้นที่ 2 ชนิดใด ถึงกระนั้นความเกี่ยวของนี้ก็ยังคงอาจจะหยิบยกมากล่าวอ้างได้ โดยอ้างความเกี่ยวของทางความหมาย¹

วิธีสร้างอภัยตนะวิภคิต์ชนิดซ้อนพยางค์โดยสังเขป

1. มีการซ้อนพยางค์ (Reduplication) ลงข้างหน้าธาตุ
2. ลง a-augment
3. แจกวิภคิต์ชั้นที่สอง (Secondary Ending เช่นเดียวกับวิภคิต์ของหยัสตนะวิภคิต์) เพื่อแสดงพจน์และบุรุษ

เมื่อสำเร็จรูปเป็นคำกริยาแล้ว จะคล้ายกับหยัสตนะวิภคิต์ของธาตุหมวดที่ 3 (Reduplicating Class) และอีกนัยหนึ่งจะคล้ายกับกริยาชนิดหนึ่งที่เรียกว่า Pluperfect² แต่ทว่าการซ้อนพยางค์ของอภัยตนะวิภคิต์มีลักษณะแปลกไปจากกริยาทั้งสองชนิดนั้น

วิธีการซ้อนพยางค์

วิธีซ้อนพยางค์นั้นไม่มีอะไรมากไปกว่าวิธีที่ไต่กล่าวไปแล้วในเรื่องปโรกษาวิภคิต์แบบซ้อนพยางค์ ฎโดยทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับการซ้อนพยางค์เหมือนกันทุกประการ ส่วนกฎการซ้อนสระมีอยู่ว่า ถ้าธาตุมีสระ a, ā, r, ṛ (และ ar) พยางค์ที่มาซ้อนข้างหน้ามักใช้สระ i, ī ในทำนองเดียวกับกริยาหมวดที่ 3 เมื่อแจกเป็นภวติวิภคิต์ ซึ่งใช้หลักการเช่นนี้สำหรับกริยาจำนวนหนึ่งโดยเฉพาะ

¹ A.A. Macdonell, Vedic Grammar (Strassburg : Verlag Von Karl J. Trübner, 1910), p. 373, and

Whitney, op.cit., p. 308.

² Whitney ได้อธิบายลักษณะของ Pluperfect ไว้ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับอภัยตนะวิภคิต์อย่างมาก (Ibid., p. 295).

แต่เป็นหน้าสังเกตุว่า การซ่อนพยัญชนะของอักษรวินิตินี้ โดยมากจะมีจุดมุ่งหมายให้สลับเสียงหนักเบา (ครุ-ลหุ) ระหว่างพยางค์ที่ซ่อนกับพยางค์ธาตุเดิม พยางค์หนึ่งหนักพยางค์หนึ่งเบา และนิยมให้พยางค์ที่ซ่อนเป็นพยางค์ครุ พยางค์ธาตุเป็นพยางค์ลหุ ส่วนหลักเกณฑ์อื่น ๆ มีดังนี้¹

1. ถ้าธาตุเป็นพยางค์ลหุ คือมีสระเสียงสั้นตามควยพยัญชนะเดียว การซ่อนพยางค์จะต้องทำให้เป็นพยางค์ครุ

ก. ถ้าธาตุพยางค์เดี่ยวประกอบควยสระ a, r หรือ l จะซ่อนควย i แต่ถาประกอบควยสระ u จะซ่อนควย u ส่วนใหญ่ของอักษรวินิตินี้แบบนี้จะสร้างอย่างนี้ เช่น arirīṣam, adūduṣam, ajījanam, avivṛdham, aciklṣam เป็นต้น

ข. ถ้าธาตุขึ้นต้นควยพยัญชนะสังโยค พยางค์หน้าที่ซ่อนเข้ามาจะคงสระเสียงสั้นเดิม เพราะพยัญชนะสังโยคที่ตามมาจะทำให้เป็นพยางค์ครุได้ เช่น acikṣipam, acukrudham, atitrasam, apisprīsam

สำหรับข้อนี้ ต้องดูขอกันประกอบควย คือธาตุประกอบควยสระ a, r หรือ l ซ่อนควย i ส่วนธาตุที่ประกอบควย u ซ่อนควย u เช่นกัน

2. ถ้าธาตุเป็นพยางค์ครุ สระของพยางค์ที่ซ่อนจะเป็นเสียงสั้น คือใช้ a ซ่อนหน้า ā และถ้าสระของธาตุเป็น r ก็จะใช้ a ซ่อนข้างหน้า เช่น adidīkṣam, abubhūṣam (ไม่มีใช้), adadakṣam, adadhāvam, atatamsam

ก. ในกรณีที่ทั้งต้นธาตุและท้ายธาตุมีพยัญชนะสังโยคเหมือนกัน ทั้งพยางค์ธาตุและพยางค์ที่ซ่อนก็จะเป็นพยางค์ครุทั้งคู่ แม้ว่าข้างหน้าจะเป็นสระเสียงสั้นก็ตาม เช่น apapraccham, acaskandam เป็นต้น

¹ Ibid., pp. 309-11.

ข. ชาติที่มีสระกลางชาติเป็น r และสร้างเป็นเคากริยาการีตนั้น จะคงสระชั้นคุณของเคากริยาการีตไว้ได้ และใช้สระ a ซอนข้างหน้า เช่น $acakarṣat$, $avavartat$ (นอกเหนือจากรูปปรกติ คือ $acikṛṣat$, $avivṛtat$) อย่างไรก็ตามปัจจัยของกริยาการีตจะไม่คงอยู่

อักษณวิภคตินี้แบบนี้ รูปร่างไม่แตกต่างจากกริยาแบบที่เรียกกันว่า Pluperfect¹ ในสมัยพระเวทสร้างไคจากชาติจำนวนประมาณ 120 ตัว² แต่ในสมัยหลังความนิยมไคลดลง ในสมัยมหากาพย์พบบ่อยอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก เช่น

✓ jan 'เกิด'

ajījanat sutam cāsyām sarvaśastrabhṛtām varam//

MBh.1:67:137

✓ tuṣ 'พอใจ'

sa tathā pūjyamānaste pūrvadehe'pyatūtuṣat/

MBh.7:201:91

✓ lup 'ทำลาย'

nirhrīkaḥ samsthitāḥ sarve sthāpitāḥ samalūlupan//

MBh.8:33:33

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ Macdonell กล่าวว่า กริยาที่สร้างเป็นอักษณวิภคตินี้ในฤคเวทจำนวนประมาณ 1 ใน 3 และอดรรพเวทประมาณ 1 ใน 5 ไม่มีเคากริยาการีตลงท้ายด้วย $-aya-$ ดังนั้นรูปอักษณวิภคตินี้ที่มีความหมายเป็นการีตจึงมีถึง 8 รูป (Macdonell, *op.cit.*, p. 398).

² Whitney, *op.cit.*, p. 313.

4.3.3 อนาคตกาลของกริยากริที่แท้และเทียม

การแจกรูปกริยาเพื่อแสดงอนาคตกาลของกริยากริที่มีอยู่สองแบบเช่นเดียวกับกรรมวาจก แต่วิธีสร้างนั้นไม่ยุ่งยากเหมือนกับของกรรมวาจก เนื่องจาก aya ปัจจัยของกริยากริที่นั้นยังคงติดอยู่กับธาตุ ดังนั้น การสร้างให้เป็นศัสดนวิภคิตี หรือ ภวิษยนตีวิภคิตีจึงเพียงแปลง i อาคม และลงปัจจัยประจำการนั้น ๆ

4.3.3.1 ภวิษยนตีวิภคิตีของกริยากริที่

ภวิษยนตีวิภคิตีของกริยากริที่ ไม่ว่าแท้หรือเทียม จะคล้ายกับรูปภาวตีวิภคิตี นอกจากลง sya ปัจจัยที่แสดงอนาคตกาลพร้อมด้วย i อาคมเข้าข้างหลัง aya ปัจจัย โดยตัด a ตัวหลังของ aya ออก การนี้มีที่ใช้น้อยมากในภาษาพระเวท แต่ต่อมาก็เป็นที่ยอมรับทั่วไป¹

✓ an 'หายใจ'

ānayaṣyāmi vaidehīmimāṃ dr̥ṣṭo mahāpurīm//

R. 3:31:33

✓ āp 'บรรล'

rāghavāu tvāṃ viśālākṣi svāṃ purīm prāpayiṣyataḥ//

R.5:40:16

✓ iṣ 'ส่ง'

sa ca duryodhano nūnam presayiṣyati sarvaśaḥ/

MBh.5:4:9

¹ T. Burrow, The Sanskrit language (2d ed., Glasgow :

R. MacLehose & Co., Ltd., The University Press, 1965), pp. 357-8.

✓ ksi 'ทำลาย'

aparvaṇi graheṇāitāu prajāḥ samksapayisyataḥ/

MBh.6:3:33

✓ gam 'ไป'

gamayisyāmi śakreṇa samatāpī te druvam/

MBh.17:7:27

✓ gup 'คุมครอง'

nakulaḥ sahadēvaśca mātaram gopayisyataḥ//

MBh.1:153:19

✓ jan 'เกิด'

janayisyati devānāṃ senāpatimarindamam//

R.1:37:8

✓ jīv 'มีชีวิต'

aham samjīvayisyāmi mṛtaṃ jātamiti prabho//

MBh.14:66:17

✓ jr 'แก่'

sambhaksya jarayisyāmi yathāgastyo mahāsuram//

MBh.3:11:37

✓ tr 'ข้าม'

tyāgavātādhvagā śīghrā nāustam samtārayisyati//

MBh.12:66:37

✓ dru 'วัง'

tasmāt sampāśyatastasya drāvayisyāmi vāhinīm/

MBh.7:199:6

✓ nand 'ยินดี'

nandayisyāmi rājanam dharmaputram yudhiṣṭhiram/

MBh.8:74:42

✓ plu 'ลอย'

prākārāṭṭālakopetām samudrah plāvayisyati/

MBh.16:6:24

✓ man 'คิด'

jyesthā sāilendraduhitā mānayisyati tam sutam/

R.1:37:9

✓ muc, moks 'ปล่อย, หลุด'

rājño māgadhasamruddhān moksayisyati yādavaḥ//

MBh.13:147:33

✓ mrs 'เดินเลอ'

nāivamvidhamasatkāram rāghavo marsayisyati/

R.2:61:19

✓ yat 'พยายาม'

adyāsya yātayisyāmi tad vāiram cirasambhṛtam/

MBh.3:11:34

✓ ruc 'ส่องแสง'

vadhāya, cātmano'smābhih samyugam rocayisyati/

MBh.9:24:47

✓ vap 'หวาน'

varsāirnirvāpayisyāmo meghā bhūtvā savidyutaḥ//

MBh.1:37:21

✓ vrj 'ปัด'

vivarjayisyanti narā dūrādeva samimimam//

MBh.4:5:31

✓ śat 'ตัด'

pratyakṣam te mahārāja śatayisyē vibhītakam/

MBh.3:72:14

✓ śus 'แทง'

adya tvam śoṣayisyāmi sapātālam mahārṇava//

R.6:22:1

✓ sādḥ 'สำเร็จ'

āpṛcche sādhayisyāmi gaccha vipra yathāsukham//

MBh.14:19:52

✓ sūd 'จัก'

adya karṇam raṇe kṛṣṇa sūdayisyē na saṁsayaḥ//

MBh.8:71:23

✓ sthā 'ยืน, ตั้งอยู่'

strikrte yah priyam putram vanam prasthāpayisyati//

R.2:12:83

✓ han 'ฆา'

imān kim ksatriyān sarvān ghātayisyasyanāgasah//

MBh.7:185:29

4.3.3.2 ศัพท์วิภัติของกริยาการีต

รูปศัพท์วิภัติของกริยาการีตกับกริยาชั้นที่หนึ่งธรรมดา จะไม่แตกต่างกันมาก เพียงแต่แจกเป็น -ayitā, -ayitārau, -ayitāras ฯลฯ แทนที่จะเป็น -itā, -itārau, -itāras ฯลฯ เท่านั้น ที่เป็นเช่นนี้เพราะรูปของ aya ปัจจัยที่แสดงกริยาคิดมากับคำกริยาคว

ตัวอย่าง

✓ klp 'พร้อม'

yogakṣemam tu te rājako'smin kalpayitā pure/

R.2:76:8

✓ drś. 'เห็น'

vidarbhan yadi yatvadya sūryam darsayitāsi me//

MBh.3:72:20

✓ dhr 'ทรงไว้'

tathā mahim dhārayitāsmi niścalām prayacchatām me

śirasi prajāpate//

MBh.1:36:20

✓ nas' 'เสียหาย'

darpaṃ nāsayitāsmadya tavodvṛttasya samyuge//

MBh.7:201:7

✓ pā 'ปกครอง'

asaṃśayaṃ sarvasaṃṛddhakāmaḥ kṣipraṃ prajāḥ pālayitāsi
samyak/

MBh.3:183:21

✓ bhaks' 'กิน'

śāstrajāṃ matimāsthāya nūnaṃ bhaksayitādyā māṃ/

MBh.12:138:169

✓ ruh' 'ขึ้น'

na tāni kaścinmālyāni tatrāropayitā narah//

R.3:73:22

4.3.4 กริยาติปัตติวิภक्तिและอาศีสวิภक्तिของกริยาการีต

กริยาการีตในลการทั้งสองนี้ ก็ไม่มีที่ไ้มากนักในสมัยมหากาพย์ วิธีสร้างกริยาติปัตติวิภक्तिของกริยาการีตก็เพียงแต่นำเอากริยาวิษยันติวิภक्तिของกริยาการีตมาลง a-augment และลงวิภक्तिชั้นที่สอง (เช่นเดียวกับหยัสตนีวิภक्ति) เช่น

✓ budh' รู้, ตื่น → abodhayisat เป็นต้น

ส่วนอาศีสวิภक्तिนั้น นักไวยากรณ์ยอมให้สร้างจากกริยาการีตได้ เวลาแจกเป็นอาत्मเนบทไช้เอากริยาการีตแบบเดียวกับในภทวิภक्ति แต่เปลี่ยนสระสุดท้ายจาก a เป็น i ส่วนเวลแจกเป็นปรัสไมบทไช้รูปธาตุที่มีการเพิ่มระดับระตามหลักของการสร้างกริยาการีต โดยไม่ต้องลงปัจจัยการีตอันใดแก aya เช่น

✓ dhr' ทรงไว้ กริยาติปัตติวิภक्तिเอกพจน์บุรุษที่ 1 ปรัสไมบทdhāryāsam

อาत्मเนบท dhārayiṣiṣya เป็นต้น

4.4 ความสัมพันธ์และความแตกต่างระหว่างกริยาหมวดที่ 10 กับกริยากริตรี

4.4.1 ความสำคัญของเครื่องหมายบอกระดับเสียงในสมัยพระเวท

ในขณะที่เครื่องหมายบอกระดับเสียงมีความสำคัญมากในสมัยพระเวท ในการพิจารณาความแตกต่างระหว่างกริยากรรมาจกกับกริยาหมวดที่ 4 แต่ในด้านของกริยากริตรีกับกริยาหมวดที่ 10 แล้ว ไม่สามารถใช้เครื่องหมายบอกระดับเสียงเป็นหลักในการพิจารณาความแตกต่างได้เลย ทั้งนี้ เพราะเหตุว่า ทั้งกริยากริตรีและกริยาหมวดที่ 10 ต่างก็ลงเครื่องหมายบอกระดับเสียงที่ a ตัวแรกของ aya อันเป็นตัวปัจจัย ดังนั้นคือ aya นอกจากนั้น การเปลี่ยนแปลงรูปของธาตุก่อนที่จะลงปัจจัยก็เป็นไปในทำนองเดียวกันทุกประการ จึงกล่าวได้ว่า นอกจากการพิจารณาที่ความหมายแล้ว ก็ไม่มีทางจะสังเกตเห็นความแตกต่างระหว่างกริยากริตรีกับกริยาหมวดที่ 10 ได้เลย

4.4.2 ความนิยมเรื่องอกรรมธาตุจากหมวดอื่น ๆ สามารถใช้แจกเป็นสกรรมกริยาได้โดยแจกอย่างกริยาหมวดที่ 10

เช่นเดียวกับความนิยมที่ว่า สกรรมธาตุจากหมวดอื่น ๆ อาจใช้แจกเป็นอกรรมกริยาได้โดยแจกอย่างกริยาหมวดที่ 4 .ปรากฏการณ์อันตรงข้ามกันก็อาจเกิดขึ้นได้โดยอาศัยกริยาหมวดที่ 10 กล่าวคือ ถ้ามีอกรรมธาตุ หรือที่ในภาษาอังกฤษเรียกกันว่า Neuter Verb และต้องการจะทำให้มีความหมายเป็นสกรรมกริยาแล้ว นำไปแจกอย่างธาตุหมวดที่ 10 ก็จะได้สกรรมกริยาที่มีเค้าของความหมายคงเดิม แต่รูปประโยคจะเปลี่ยนไปโดยตัวประธานเดิมของอกรรมกริยาจะเปลี่ยนฐานะไปเป็นกรรมของสกรรมกริยา และจะมีประธานตัวใหม่มาเป็นประธานของสกรรมกริยานั้นแทน

ลักษณะเช่นนี้ ก็คือการแจกเป็นกริยากริตรีตามธรรมชาตินั่นเอง แต่การทำให้ไม่เป็นกริตรีนั้น อยู่ที่ความหมายซึ่งสามารถจะหักจากอกรรมธาตุเดิมให้กลายเป็นกริยาตัวใหม่ที่มีกรรมมารับได้ เช่น / bhid ความหมายเดิม แทะ แต่เวลาแจกเป็นกริตรีแล้วเขาในลักษณะนี้ จะแปลว่า ทำลาย ไม่แปลว่า ยังให้แตก ตัวอย่างของธาตุที่ทำในลักษณะนี้ยังมีอีกมาก และการสร้างกริยาหมวดที่ 10 ในลักษณะนี้ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้

ให้กริยาหมวดที่ 10 ในทัศนะของนักไวยากรณ์อินเดียมีจำนวนมาก อีกทั้งยังเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดสภาพที่เราเรียกกันว่า การกริยซ้อน หรือ Double Causative ขึ้นอีกด้วย¹

นักไวยากรณ์บางคนกล่าวว่า ราชศัพท์หมวดที่ 10 ทุกตัวสามารถแจกแบบกริยาหมวดที่ 1 ได้ ซึ่งก็สามารถพิสูจน์ได้ว่าราชศัพท์หมวดที่ 10 เป็นจำนวนมากสามารถแจกเป็นหมวดอื่น ๆ ได้ อันเป็นหลักฐานของความนิยมนั้น¹

Monier Williams ได้ออกความเห็นไว้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของกริยาหมวดที่ 10 กับกริยาการีต ว่ามีความสัมพันธ์กันเช่นเดียวกับกริยาหมวดที่ 4 และกริยากรรม-วาจก แม้ว่ากริยาการีตจะแยกออกเป็นกริยาชั้นที่สองต่างหากจากกริยาหมวดที่ 10 ก็ตาม แต่ที่จริงกริยาการีตก็คือกริยาที่แจกตามกฎของกริยาหมวดที่ 10 นั้นเอง และแจกเป็นปรัสไมบหรืออาत्मเนยทักได้ เพราะฉะนั้นการที่จะกล่าวว่าราชศัพท์ทุกตัวสามารถมีรูปการีตได้ ก็คือการที่จะกล่าวว่า ราชศัพท์ต่าง ๆ ในหมวดที่ 1-9 อาจจะถูกจัดรวมอยู่ในหมวดที่ 10 ได้ เมื่อมีความหมายเป็นการีต และถ้าราชศัพท์นั้นเดิมอยู่ในหมวดที่ 10 ก่อนแล้ว เมื่อแจกเป็นการีต รูปก็จะไม่เปลี่ยนแปลงไปเลย ในกรณีนี้กริยาชั้นที่หนึ่งกับการีตจะเหมือนกันทุกประการ และน่าจะคาดคะเนได้ว่า เหตุผลของนักไวยากรณ์สมัยโบราณที่สร้างกริยาหมวดที่ 10 ขึ้นมา ก็เพื่อจะใช้อธิบายกรณีที่ใช้กริยาการีต (ของอกรรมราชศัพท์) ในความหมายเป็นสกรรมกริยามากกว่าความหมายเป็นการีตในบางโอกาสนั่นเอง ถ้าหากไม่แยกกริยาหมวดที่ 10 ออกจากการีต หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ถ้าถือว่ากริยาเติม aya ปัจจุบันลงกับราชศัพท์ คือเครื่องหมายแสดงการีต ในทุกกรณี (โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพราะปัจจุบันไม่ใช่ปัจจุบันประจำหมวดราชศัพท์ที่แยกออกไปเป็นเอกเทศ เช่นเดียวกับปัจจุบันประจำหมวดราชศัพท์อื่น ๆ) การกล่าวอย่างข้างบนเกี่ยวกับเหตุผลของการสร้างกริยาหมวดที่ 10 ก็น่าจะง่ายเขา เพราะปัจจุบันนี้คงรูปเดิมอยู่เกือบตลอดเวลาในสถานการณ์ใหญ่ ไม่เฉพาะแต่ในปัจจุบันกาลทั้ง 4 เช่นเดียวกับปัจจุบัน is ของกริยาบอกความปรารถนา นอกจากนั้น นักไวยากรณ์ผู้เดียวกันนี้ยังได้กล่าวไว้อีกแห่งหนึ่งว่าราชศัพท์ทุกตัว ในแต่ละหมวด คือ หมวดที่ 1-10 นั้น สามารถแจกเป็นกริยาการีตได้ โดยแจกแบบกริยา

¹ Williams, *op.cit.*, p. 145.

หมวดที่ 10 ซึ่งวิธีนั้นนอกจากจะใช้ทำให้กริยาชั้นที่หนึ่งมีความหมายเป็นการิตแล้ว ยังทำให้อกรรณชาติมีความหมายเป็นสกรรณกริยาได้อีกด้วย ¹

ตัวอย่างของอกรรณชาติจากหมวดอื่น ๆ ซึ่งนักไวยากรณ์อื่นเคยถือว่าเมื่อแจกเป็นธาตุหมวดที่ 10 แล้ว ทำให้เป็นสกรรณชาติ

✓ yuj 'ติดต่อก' → yojayati 'เชื่อม'
 upāsāṅgāṅṣoḍhaśa yojayantu dhanūṃsi divyāni
 tathā 'harantu/ MBh.7:3:24

✓ tap 'ไหม้' → tāpayati 'เผา'
 lohapiṅḍam yathā vahniḥ praviśya hyatitāpayet/
 MBh.14:18:10

✓ muc 'หลุด' → mocayati 'ปล่อย'
 vane pravraja kākutstha pitaram mocayanṛtāt/
 R.3:47:16

/ vid 'รู้' → vedayate 'บอก' (ตามสูตรไขแจกเป็นอาत्मเนบ)
 śarīre mānase duḥkhe kastām vedayate rujam//
 MBh.12:187:14

ตัวอย่างอื่น ๆ มีอยู่ในหัวข้อที่กล่าวถึงชนิดต่าง ๆ ของกริยาหมวดที่ 10

4.4.3 ข้อสังเกตและความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของธาตุหมวดที่ 10

ในเมื่อกริยาหมวดที่ 10 มีลักษณะการสร้าง การลงปัจจัย ตลอดจนเครื่องหมายบอกระดับเสียงเหมือนกันกับกริยาการิตทุกประการ นอกจากนั้นส่วนหนึ่งของกริยา

¹ Ibid., pp. 136, 195.

หมวดที่ 10 ทั้งหมด ก็แปรความหมายมาจากกริยากริตรีทด้วย ดังนั้น จึงน่าจะเป็นไปได้ว่า กริยาหมวดที่ 10 นี้มีรากฐานมาจากกริยากริตรีทนั่นเอง โดยในระยะแรก ๆ อาจมีการแจกรูปอย่างเดียวกันนี้พร้อมทั้งมีความหมายเป็นกริตรีท แต่ในตอนที่มากก็นำมาใช้แจกกับกริยาตัวอื่นที่ได้มีความหมายเป็นกริตรีทด้วย ซึ่งเป็นข้อสันนิษฐานในทำนองเดียวกันกับความ เป็นมาของธาตุหมวดที่ 4

อย่างไรก็ตาม นักไวยากรณ์เป็นจำนวนมากต่างก็ค้นหาข้อพิสูจน์ต่าง ๆ กัน ไปสำหรับกรณีของธาตุหมวดที่ 10 นี้ ซึ่งไม่เหมือนกันทีเดียว แม้กระทั่งว่ารูปของกริยาหมวดที่ 10 นั้นเป็นรูปของกริยาชั้นที่หนึ่งหรือกริยาชั้นที่สองกันแน่ ก็ยังมีความเห็นอันขัดแย้งกัน

Whitney กล่าวว่าลักษณะของกริยาหมวดที่ 10 นั้น ไม่ใช่กริยาชั้นที่หนึ่ง แต่เป็นกริยาชั้นที่สอง เคากริยานั้นบางส่วนเป็นการสร้างแบบกริยากริตรีท และบางส่วนก็เป็นกริยานามที่เครื่องหมายบอกระดับเสียงเปลี่ยนที่ไป¹

T. Burrow ได้กล่าวไว้ใน *The Sanskrit Language* ว่า áya ปัจจุบันของธาตุหมวดที่ 10 นี้ ได้มีการแยกไว้เป็นพิเศษในเรื่องการสร้างกริยากริตรีท แต่ปัจจุบันนี้มิได้ใช้สร้างกริยากริตรีทเพียงอย่างเดียว และโครงรูปหลักที่ยังเหลืออยู่ก็แสดงให้เห็นว่ากริยาหมวดที่ 10 เป็นกริยาชั้นที่หนึ่งมากกว่ากริยาชั้นที่สอง เขาได้กล่าวอ้างข้อพิสูจน์โดยสืบไปถึงสมัยพระเวทว่าในภาษาสมัยพระเวทมีความแตกต่างที่เห็นได้ชัด ระหว่างกริยาในปัจจุบันกาลทั้ง 4 ที่ลง áya ปัจจุบัน แต่มิได้มีการเพิ่มระดับสระ (ไม่ว่าลงคุณหรือพฤทธิ) และประเภทนี้ไม่มีความหมายเป็นกริตรีท กับอีกประเภทหนึ่งที่ตั้งปัจจุบันเหมือนกัน โดยมีการเพิ่มระดับสระและมีความหมายเป็นกริตรีทตามปรกติ ตัวอย่างของชนิดแรกก็มี เช่น citáya- 'สังเกต', isáya- 'มั่งคั่ง', turáya- 'รีบ', dyutáya- 'สว่าง', rucáya- 'สว่าง', súbháya- 'สง่า', mrdáya- 'ยกโทษ', sprháya- 'ปรารภ', patáya-

¹ Whitney, *op.cit.*, p. 277.

' บินไปรอบ ๆ ' เป็นต้น และนี่คือที่มาของกริยาจำพวก hváyati 'เรียก', sváyati 'บวม' และ dháyati 'คูดนม' ซึ่งนักไวยากรณ์โดยมากเอาไปรวมไว้กับธาตุทหมวคที่ 1 โดยถือว่ามาจาก /hve/, /svi และ /dne แต่ในสมัยสันสกฤตมาตรฐาน ธาตุในทหมวคนี้มีหลายประเภทระคนกัน รวมทั้งกริยาที่แต่เดิมมีโครงสร้างเป็นกริยานามหรือกริยาการีตกด้วย ตัวอย่างเช่น

kāmayate 'รัก'

adharmayuktam na ca kāmayeta rājyaṃ surāṇāpī

dharmarājah//

MBh.4:72:14

corayati 'ขโมย'

corayitvā ca niṣpāvaṃ jāyate halagolakah//

MBh.13:111:100

chādayati 'ปกปิด'

ācchādayetām samrabdhāu simhanādaṃ ca cakratuḥ//

MBh.7:99:20

tādayati 'ถี'

vyatādayetām samkruddhāu sarāirvajropamaistadā//

MBh.1:226:42

dūsayati 'ประทุษร้าย'

dūsayeyurdurātmanah pathi mūlaphalodakam/

R.6:4:12

¹ Burrow, op.cit., p. 330.

✓ bhūsayati 'แดง, ประดับ'

bhūsayāmāsa gātrāni tāirvicitrāirvibhūsanāih//

R.2:39:7

lokayati 'มองดู'

adhirukhya janah śrīmanudāsīno vyalokayat /

R.2:33:3

Macdonell กล่าวว่าในสมัยพระเวท กริยาการีตเป็นกริยาชั้นที่สองที่ใช้มากที่สุด ในคัมภีร์พระเวทมีกริยาการีตที่ทำจากธาตุกว่า 200 ตัว แต่ในจำนวนเคากริยาการีตประมาณ 150 ตัว ที่ปรากฏในฤคเวทนั้น อย่างน้อย 1 ใน 3 ไม่มีความหมายเป็นการีตเลย การสร้างเคากริยาเหล่านี้ทำได้โดยลงปัจจัย aya เข้ากับธาตุ - ซึ่งจะต้องเพิ่มระดับสระตามกฎ แต่ปรากฏว่ากริยาจำพวกที่กล่าวนี้แม้ว่าธาตุจะสามารถเพิ่มระดับสระได้ แต่กลับคงเดิม และไม่มีความหมายเชิงการีต แต่มีความหมายในเชิงเน้น มีลักษณะใกล้เคียงกับกริยานามซึ่งบางครั้งก็ลงเครื่องหมายบอกระดับเสียงที่เดียวกับกริยาการีตได้เหมือนกัน ธาตุทั้งหมดอาจมีต้นกำเนิดมาอย่างนี้ และความหมายเป็นการีตจึงได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนแยกตัวออกไปเป็นกริยาอีกชั้นหนึ่งอย่างชัดเจน นอกจากนั้นอักษณวิภังค์แบบชอนพยางค์ซึ่งมีความสัมพันธ์กับกริยาการีตเป็นพิเศษนั้น ก็อาจจะนับว่าเป็นโครงสร้างที่ให้ความหมายเชิงเน้นก็ได้ โดยพิจารณาจากรูปที่มีการชอนพยางค์เช่นเดียวกับกริยาบอกความเน้น รูปกริยาหมวดที่ 10 ทั้งที่แสดงความหมายเชิงเน้นและที่แสดงความหมายเป็นการีตนี้ บางครั้งจะทำจากธาตุเดียวกัน เช่น patáyati 'บินไปรอบ ๆ' และ pātáyati 'ยังให้บิน' ทำจากกริยาชั้นหนึ่ง pátati 'บิน' ¹

¹ Macdonell, op.cit., p. 393.

Monier Williams ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ทั้งโคลลาวแล้ววธาตุทุกธาตุ อาจทำเป็นกาวีตได้ โดยการแจกตามแบบของกริยาหมวดที่ 10 และทั้งโคลลาวเช่นกันว่า เนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่มีธาตุจำนวนหนึ่งที่เป็นกริยาชั้นที่หนึ่งและมีได้มีความหมายเป็นกาวีต แต่แจกเหมือนกวีต ซึ่งเป็นเพราะเหตุนี้ทำให้มีธาตุหมวดที่ 10 แยกออกมาต่างหากจากกาวีต รูปกริยากาวีตของธาตุหมวดนี้จะมีลักษณะเหมือนกริยาชั้นที่หนึ่งทุกประการ และอีกประการ หนึ่ง เมื่อธาตุบางตัวที่มีลักษณะเป็นกาวีตโดยความหมายมาถูกจัดเข้าในหมวดที่ 10 ไปด้วย ก็ยิ่งยากที่จะวินิจฉัยว่ากริยาตัวหนึ่ง ๆ นั้นเป็นกริยาชั้นที่หนึ่งหรือกริยากาวีตกันแน่ คุ้ม ประการนี้ การตัดสินใจเกี่ยวกับกริยาหมวดที่ 10 จึงมักปนกับรูปกริยาของธาตุเดียวกันอยู่เป็น อันมาก ¹

มีธาตุเป็นจำนวนไม่น้อย อันอาจแจกเป็นกริยาหมวดที่ 10 ได้ในขณะที่แจก เป็นหมวดอื่น ๆ คุ้มก็ได้ และความหมายก็มีได้เปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ยังคงมีความ หมายเป็นกริยาชั้นที่หนึ่งอยู่คงเดิม ธาตุเหล่านั้นมีตัวอย่างเช่น

✓ garh: เกิเตียน' (แจกได้เป็นหมวดที่ 1 และหมวดที่ 10)

garhayan pāṇḍavam jyeṣṭham niḥśvasyeda mathābravīt/

MBh.9:64:7

✓ tarj: ฐ' (แจกได้เป็นหมวดที่ 1 และหมวดที่ 10)

tarjayanti ca samdr̥stāstatra tatra parasparam/

MBh.6:46:42

✓ bhaks: กีน' (แจกได้เป็นหมวดที่ 1 และหมวดที่ 10)

abhaksayan vrthā māmsamamāmsāsī bhavatyuta/

MBh.13:93:12

¹ Williams, op.cit., p. 144-5.

✓ vr 'เลือก' (แจกได้เป็นหมวดที่ 9 และหมวดที่ 10)

hutāsāmīsam devānām kā tam na varayet patim//

MBh.3:56:9

กริยาที่มีลักษณะเป็นแบบนี้ ควรจะจัดเข้าเป็นกริยาหมวดที่ 10 ที่แท้จริง โดยถือว่าเป็นกริยาชั้นที่สองชนิดที่แจกได้หลายแบบ ในกรณีนี้ aya ก็มีค่าเป็นเพียงวิกรรม ปัจจัยตัวหนึ่งเท่านั้นเอง

4.5 กริยาชั้นที่สองชนิดอื่นที่ลงปัจจัยอย่างเดียวกับกริยาการีต

:กริยานาม (Denominative)

กริยานามนี้มีลักษณะต่างจากกริยาชั้นที่สองชนิดอื่น ๆ เนื่องจากไม่ได้สร้างขึ้นมา จากธาตุ แต่สร้างขึ้นมาจากนาม นักไวยากรณ์ในเมืองไทยมักท่าน เรียกกันว่านามธาตุ แต่ในที่นี้จะขอเรียกว่า กริยานาม แทนที่จะเรียกว่า นามธาตุ ทั้งนี้เนื่องจากกริยาชนิดนี้ ไม่ได้สร้างจากธาตุ บางคำไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับธาตุเลย และอีกประการหนึ่งเพื่อให้เข้า ชุดกับกริยากรรมวาจก กริยาการีต กริยาบอกความปรารถนา และกริยาบอกความแนบด้วย

ในปัจจุบัน เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วว่า กริยาในภาษาสันสกฤตที่แจกเป็นปัจจุบัน กาลทั้ง 4 นั้น มีเป็นจำนวนมากที่มีที่มาแต่เดิมเป็นกริยานาม คือสร้างจากคำนาม แต่ เนื่องจากเหตุของผู้ที่นักไวยากรณ์อินเดียส่วนใหญ่เห็นว่า นามทุกตัวในภาษาจะต้องมีที่มาจาก ธาตุ จึงมีผู้ประดิษฐ์ธาตุขึ้นมารองรับเหตุนี้เป็นอย่างมาก และกริยานามในสมัยต้น ๆ ก็ กลายเป็นกริยาที่แจกมาจากธาตุไป แต่ส่วนที่ยังคงมีกริยานามอยู่ในภาษาสันสกฤต ก็เป็น เพราะเหตุว่า กริยาเหล่านี้เกิดขึ้นในสมัยหลัง และไม่สามารถจะอำพรางที่มาได้

การที่กริยาชนิดนี้ไม่ได้สร้างขึ้นมาจากธาตุ แต่สร้างขึ้นมาจากนามนั่นเอง จึงไม่มี ลักษณะเป็นกริยาชั้นที่สอง ดังนั้น การที่มีตำราไวยากรณ์สันสกฤตบางเล่มเรียกว่ากริยา ชั้นที่สองนั้น จึงน่าจะเป็นไปเพื่อความสะดวกในการจัดหมวดหมู่มากกว่าจะเป็นเพราะกริยา ชนิดนี้มีความหมายเป็นกริยาชั้นที่สองอย่างแท้จริง

4.5.1 ชนิดของกริยานาม

กริยานามมีอยู่สามชนิด หากจะแบ่งโดยความหมาย คือ

1. กริยานามชนิดสรรพนามกริยา ได้แก่กริยานามชนิดที่มีความหมายเป็นเชิงปฏิบัติ กระทำ หรือใช้สิ่งที่บ่งโดยนามตัวนั้น หรือสิ่งที่มีคุณสมบัติเหมือนนามตัวนั้น
2. กริยานามชนิดอกรรมกริยา ได้แก่กริยานามชนิดที่มีความหมายเป็นเชิงประพจน์ ปฏิบัติ กลายผัน เหมือนกับ คนหรือสิ่งที่บ่งโดยนามตัวนั้น
3. กริยานามชนิดบอกความปรารถนา ได้แก่กริยานามชนิดที่มีความหมายว่าปรารถนาสิ่งที่บ่งโดยนามตัวนั้น

โดยปกติความหมายของกริยานามมีอยู่กว้างขวางมาก ที่มีใช้อยู่บ่อย ๆ จะเป็นความหมายที่ว่า 'เป็นเหมือน', 'แสดงตนเป็น', 'แสดงบทเป็น', 'ปฏิบัติต่อ เช่นเดียวกับ', 'ทำให้เป็น', 'ทำให้กลายสภาพเป็น', 'ใช้', 'นำมาทำประโยชน์', 'ปรารถนา', 'หวัง', 'ต้องการ' สิ่งซึ่งโดยนามตัวที่กล่าวถึง ¹

4.5.2 การลงปัจจัยกริยานาม

ในตำราไวยากรณ์ของอินเดียน ปัจจัยของกริยานามคือ *kyác* โดยลงเครื่องหมายบอกระดับเสียงด้วย และกล่าวว่าปัจจัยนี้ใช้ในความหมายปรารถนาของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อตัวเอง เช่นปรารถนาที่จะมีบุตร เป็นต้น ² แต่นักไวยากรณ์ตะวันตกจะแยกปัจจัยที่ใช้ลงกับคำนามเพื่อทำให้เป็นกริยานามเป็น 5 ตัว คือ *a, ya, aya, (a)sya, kāmya*

¹ *Ibid.* pp. 209-210, and

Whitney, *op.cit.*, p. 388.

² Bhattoji Dikshita, *op.cit.*, p. 574.

1. a ปัจจัย (ตามตำราไวยากรณ์ของอินเดียเรียกว่า kvip.¹) จะลงกับคำนามโดยตรง หลังจากลงคุณศัพท์ท้ายถาทำไค และแจกอย่างเคากิริยาที่ลงท้ายด้วย a ทั่ว ๆ ไป แต่คำนามนั้นเป็น a การันต์ a ปัจจัยนี้จะรวมกับ a การันต์นั้นเป็นตัวเดียว มักมีความหมายว่า 'กระทำ' เช่น

kṛṣṇa	'พระกฤษณะ'	→	kṛṣṇāmi, kṛṣṇasi etc.	'กระทำอย่างพระกฤษณะ'
kavi	'กวี'	→	kavayāmi, kavayasi etc.	'กระทำอย่างกวี'
pitṛ	'พ่อ'	→	pitārāmi, pitarasi etc.	'กระทำอย่างพ่อ'
mālā	'พวงมาลัย'	→	mālāmi, mālāsi, mālāti etc.	'เป็นเหมือนมาลัย'

บางที่สระท้ายศัพท์ไม่ตกลงคุณ เช่น

cañcu	'จะงอยปาก'	→	cañcvāmi, cañcvasi etc.	'จิก'
kavi	'กวี'	→	kavyāmi, kavyasi etc.	'กระทำอย่างกวี'

แต่คำนามลงท้ายด้วยนาสิกจะคงไว้แล้วที่สระที่มาก่อนนาสิกนั้น

เช่น

rājan	'พระราชา'	→	rājanati	'กระทำอย่างพระราชา'
pathin	'ถนน'	→	pathinati	'ไขการไคอย่างถนน'
idam	'นี่'	→	idāmati	'กระทำเช่นนั้น'

เนื่องจากปัจจัยตัวนี้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกริยาการิต จึงกล่าวไว้โดยย่อ

เพียงเท่านี้

¹ Ibid., p. 581.

2. ya ปัจจัย (ตามคำกริยากรรมของอินเคีย เรียกว่า kyac, kyañ หรือ kyaṣ¹) มีวิธีการลงดังต่อไปนี้

ก. หากนามนั้นลงท้ายด้วยพยัญชนะ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เช่น

vāc	'คำพูด'	→	vācyati	'ปรารภจะพูด'
div	'สวรรค์'	→	divyati	'ปรารภว่าสวรรค์' (เทียบกับ dīvyati ซึ่งเป็นธาตุหามวค 4)
tapas	'ตบะ'	→	tapasyati	'บำเพ็ญตบะ'
namas	'ความเคารพ'	→	namasyati	'ทำความเคารพ'

ตัวอย่าง

kaṇiṣṭhāstam namasyeran sarve chandānuvartinah//

MBh.13:105:17

หากลงท้ายด้วยนาสิกจะคงตัวออก และทำตามขตต่อไป เช่น

rājān 'พระราชา' → rājīyati 'ครองราชย์'

ข. ถ้านามนั้นลงท้ายด้วยสระ จะมีการเปลี่ยนแปลงดังต่อไปนี้

a, ā	→	ī	เช่น putra	'บุตร'	→	putrīyati
				'ต้องการบุตร'		
i, u	ที่สระออก		เช่น pati	'สามี'	→	patīyati
				'ต้องการสามี'		
r	→	rī	เช่น matr	'แม่'	→	mātrīyati
				'ต้องการแม่'		
o	→	av	และ āu	→	āv	

¹ Ibid., p. 575. แต่มีข้อยกเว้นว่า นามบางตัวไหลลงปัจจัย yak (Ibid., p. 604).

อย่างไรก็ดี กริยานามรูปนี้มิได้มีความหมายเชิงบอกความปรารถนาเสมอไป มีหลายคำที่มีความหมายเป็นอย่างอื่น เช่น

prasādiyati	'คิดว่าตนเองอยู่ในปราสาท'
kanūyati	'เกา'
mantūyati	'ทำบาป, โกรธ'
mitriyate	'เป็นเพื่อน'
putriyati	'ปฏิบัติเพียงดังปฏิบัติคอบุตร'
tirasyati	'หายไป'

ตัวอย่างที่ใช้ในสมัชชมหากาพย์

mahiyate 'ขยาย'

tāvat sa puruṣavyāghra svargaloke mahiyate//

MBh.5:35:4

ค. หากจะให้ความหมายว่า 'ปฏิบัติราวกับเป็น' a ตัวสุดท้ายของนามศัพท์โดยปรกติจะหิสะออก ถ้า ā เป็นตัวสุดท้าย จะยังคงอยู่ และถ้ามี n, s, t เป็นตัวสุดท้าย จะตัดออก เช่น

paṇḍita	'บัณฑิต'	→	paṇḍitāyate	'แสดงบทบังจิต'
druma	'ต้นไม้'	→	drumāyate	'เหมือนต้นไม้'
śabda	'เสียง'	→	śabdāyate	'เรียก'
rājan	'พระราชา'	→	rajāyate	'ปฏิบัติอย่างพระราชา'
unmanas	'ความกังวล'	→	unmanāyate	'กังวล'
brhat	'ใหญ่'	→	brhāyate	'ขยาย'

บางที่จะมีความหมายเป็นสกรรมกริยา โดยเฉพาะที่มาจากคำนามแสดงสี

เช่น

kṛṣṇa	'ดำ'	→	kṛṣṇāyate	'ทำให้ดำ'

บางทีก็ใช้เป็นปรกติไมพบและมีความหมายเป็นนกรกรรมกริยา เช่น

dāsa 'ทาส' → dāsāyati 'เป็นทาส'

ตัวอย่างที่ใช้ในสมัยมหากาพย์

krpāya- 'ตงสาร'

krpāyamānaḥ kāunteyaḥ krpam navabhirārdayat//

MBh.7:146:53

garvāya- 'หยิ่ง'

stāuti garvāyate cāpi svamātmanam na saṁśayah//

MBh.12:284:27

gopāya- 'คุมครอง'

vāisāmyamapi samprāptā gopāyanti kulastriyah/

MBh.3:70L8

candrāya- 'เหมือนพระจันทร์'

māmāsīnam viditveha candrāyati divākarah/

R.7:31:29

śabdāya- 'เรียก'

śabdāyamāne saṁgrāme patahe karnadhārini/

MBh.6:48:21

lohitāya- 'เป็นสีแดง'

anyonyam chīdatām śastrāirāditye lohitāyati//

MBh.1:19:16

3. aya ปัจจัย (ตามคำราวैयाกรณของอินเดียนเรียกว่า nic เช่นเดียวกับปัจจัยของกรีกาจารย์¹) รูปนี้คล้ายคลึงกับกรีกาจารย์และกรีกาหมวกที่ 10 ซึ่งบางทีก็ปนกัน โดยปรกติจะมีความหมายเป็นสกรรมกรีกาเช่นเดียวกับสองพวกนั้น² วิธีลงปัจจัยตัวนี้ มีดังนี้

ก. ปลายทางของนามศัพท์จะถูกตัดออก ถ้าหากนามศัพท์นั้นมีมากกว่า 1 พยางค์ และลงท้ายด้วยพยัญชนะ ทั้งพยัญชนะท้ายและสระที่มาข้างหน้าจะต้องตัดออกเช่น

vastra	'เสื้อผ้า'	→	vastrayati	'สวมเสื้อผ้า'
varman	'เกราะ'	→	varmayati	'สวมเกราะ'
pramāṇa	'ประมาณ'	→	pramāṇayati	'กะประมาณ'
sraj	'พวงมาลัย'	→	srajayati	'สวมพวงมาลัย'

ตัวอย่างที่ใช้ในสมัยมหากาพย์

(prati) kūlaya- 'ทอดทิ้ง'

sa bhrātuh śāsanam śrutvā sarvamapratikūlayan/

R.2:52:76

kṣvelaya- 'เล่น'

ye tu viṣṭabhya gātrāṇi kṣvelayanti nadanti ca/

R.6:26:52

moghaya- 'กระทำเสีย'

sa śarān moghayamāsa tesāmāsucarāḥ kapih/

R.5:45:9

¹ Ibid., p. 594.

² ดู 4.1.1 หน้า 99 และ 4.4.2 หน้า 137.

randhraya- 'คำหนี'

bharatam śokasamtaptam bhūyah śokāirarandhrayat//

R.2:81:3

ข. บางที่จะมีการไชนวเทียบกับการกริยากริต โดยแทรก p ลงไประหว่างนามกับ aya ปัจจัยด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนามมีพยางค์เดียว และลงท้ายด้วย a ก่อนที่จะแทรก p จะต้องพดพิสระของนามเสียก่อน เช่น

sva 'ตนเอง' → svāpayati 'กระทำเป็นของตนเอง'

บางครั้งใช้กับนามศัพท์สองพยางค์ก็ได้ เช่น

satya 'ความจริง' → satyāpayati 'ให้สัตยาบัน'

artha 'ประโยชน์' → arthāpayati 'ปรารณา'

śabda 'เสียง' → śabdāpayati 'เรียก'

ตัวอย่างที่ใช้ในสมัชฌมหากาพย์

śabdāpayata dharmātma tāścānam ca vavandire//

R.7:59:16

การลงปัจจัยในลักษณะนี้ แสดงให้เห็นชัดถึงอิทธิพลของภาษาปรากฤตที่เข้ามาในภาษาสันสกฤต เช่นเดียวกับการลงปัจจัยกริยากริตในรูป āpaya ที่ไดกล่าวไปแล้ว

ค. ถานามศัพท์มีพยางค์เดียวและลงท้ายด้วยพยัญชนะ อาจลงคุณิให้สะกลางได้ เช่น

ksudh 'ความหิว' → kṣodhayati 'หิว'

ง. ถ้านามศัพท์จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตอนจะลงปัจจัยศัพท์ ซึ่งออก
 คุณศัพท์ขั้นวิเศษและอติวิเศษ¹ คือ *īyas* และ *istha* จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับ
 กันนั้น ก่อนลง *aya* ปัจจัยควย เช่น

dīrgha 'ยาว' → *drāghayati* 'ทำให้ยาว'
antika 'ไกล' → *nedayati* 'ทำให้ไกล' (Pāṇini 5:3, 63)

คำหลังนี้น่าสังเกตว่าไม่ควรเรียกว่าการเปลี่ยนแปลงรูปคำ แต่ควรจะ
 เรียกว่าใช้คำอื่นแทนในความหมายเดียวกัน

จ. กริยานามชนิดที่ลงปัจจัย *aya* นี้ บางทีก็เป็นอกรรมกริยา เช่น

cira 'นาน' → *cirayati* 'ชักช้า'

นามศัพท์นี้ ในสมัยมหากาพย์มักจะสร้างเป็นกริยานามแบบลง *ya*
 ปัจจัย โดยที่สะสหายนาม เช่น

kim cirāyasi me putra pāṇiyam kṣipramānaya//

R.2:64:7

4. *sya* หรือ *asya* ปัจจัย มีรูปเป็นอนาคตกาล และมีความหมายเป็น
 สกรรมกริยาว่า 'ปรารณา' ลงกับนามศัพท์ใดเลย เช่น

kṣīra 'นม' → *kṣīrasyati* 'ปรารณานม'
vṛsa 'วัวตัวผู้' → *vṛsasyati* 'ปรารณาเพศผู้'
dadhi 'เนยใส' → *dadhyasyati* 'ปรารณาเนยใส'

¹ คำว่าวิเศษและอติวิเศษเป็นศัพท์เฉพาะในไวยากรณ์มาลี หมายถึงระดับของคำ
 คุณศัพท์ ขั้นกว่า (Comparative) และขั้นสูงสุด (Superlative)

5. kāmya ปัจจัย (ตามคำราไวยากรณ์ของอินเดียเรียกว่า kāmyac¹) อันที่จริงชนิดนี้เรียกว่ากริยานามชอนักได้ . ตามความเห็นของ Max Müller ว่า สร้างจากนาม kāma 'ความปรารถนา' โดยเติม -ya ปัจจัยลงไปก่อน² จึงได้สำเร็จรูปออกมาเป็นคำปัจจัย ไซ่ตรงกับนามตัวอื่นอีกที่ อย่างไรก็ดี Monier Williams เห็นว่า kāmya นี้ทำจากธาตุ kam โดยตรง³ แต่ถึงอย่างไรก็ได้ชื่อว่า สร้างจากธาตุ มิใช่เป็นเศษของคำเช่นปัจจัยโดยมาก ปัจจัยนี้มีความหมายว่า 'ปรารถนา' ไซ่เติมกับธาตุโดยตรง เช่น

putra 'บุตร' → putrakāmyati 'ปรารถนามบุตร'

ปัจจัยสองตัวหลังนี้ ไม่ใช่เป็นที่แพร่หลายในสมัยมหากาพย์ จึงอาจข้ามไปได้

จะเห็นได้ว่า ปัจจัยของกริยานามเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นปัจจัยที่มีส่วนประกอบเป็น ya ไม่ว่าจะ เป็น ya, aya, sya หรือ kāmya สำหรับ kāmya นั้น ก็เกิดจาก ya ปัจจัยโดยตรงอยู่แล้ว ส่วน aya นั้น ถ้าพิจารณาโดยผิวเผิน อาจมีทางคิดได้ว่า a ตัวแรกของ aya เป็น a ของนามศัพท์ที่ติดมากก็ได้ แต่การกล่าวเช่นนี้อาจไม่ถูกต้อง เนื่องจากนามศัพท์บางตัวที่ไม่ได้ลงท้ายด้วย a แต่เมื่อทำเป็นกริยานามแล้วปรากฏมี a เพิ่มมากขึ้น จึงน่าจะยอมรับว่าปัจจัยนี้มี a อยู่ด้วย และมีรูปเป็น aya เหมือนกริยาการีต อย่างไรก็ดี ความแตกต่างระหว่างปัจจัยของกริยานามกับกริยาการีตก็คือ ปัจจัย

¹ Bhattoji Dikshita, *op.cit.*, p. 573.

² Max Muller, *A Sanskrit Grammar for Beginners* (2d ed., London : Longmans, Green & Co., 1870) p. 229.

³ Williams, *op.cit.*, p. 212.

กริยานามจะลงเครื่องหมายบอกระดับเสียงที่ a ตัวหลัง คือ ayá ส่วนปัจจัยกริยากริธา ทั้งแท้และเทียม จะลงเครื่องหมายบอกระดับเสียงที่ a ตัวแรก คือ áya

นักไวยากรณ์อินเดียได้สอนไว้ว่า นามทุกตัวในภาษาอาจจะใช้แจกเป็น กริยาปัจจุบันกาลได้ โดยไม่ต้องเติมอะไรมากกว่า a ซึ่งจะทำให้สามารถแจกได้ตามแบบ แคำกริยา a-conjugation แต่การสร้งเช่นนี้ก็มีใช้น้อยมาก ตั้งแต่สมัยพระเวทเป็นต้น มา การสร้งคำกริยานามโดยทั่ว ๆ ไป จะสร้งจากนามศัพท์โดยเติม ya ปัจจัย ชนิดที่มีเครื่องหมายบอกระดับเสียงอยู่ด้วย ¹

Whitney มีความเห็นว่า ในบรรดาปัจจัยต่าง ๆ ที่ลงท้ายด้วย ya ได้แก่ปัจจัยของกริยากริธา, ปัจจัยของกริยาหมวดที่ 10, ปัจจัยของกริยานาม, ปัจจัยของกริยากรรมวาจก, ปัจจัยของกริยาหมวดที่ 4, ปัจจัยของกริยาบอกความเน้นนี้ ya ปัจจัยตัวอื่น ๆ รู้สึกว่าจะเป็นเอกเทศไม่เกี่ยวข้องกัน ยกเว้นแต่ ya ของกริยากริธา (แท้และเทียม) กับ ya ของกริยานาม นักไวยากรณ์ผู้นี้ถือว่าปัจจัยของกริยานามเป็น ya โดยตลอด แต่การลง ya ปัจจัยนั้นแตกต่างกันไปตามนามศัพท์ที่ใช้เป็นรากฐานของกริยานามนั้น ๆ เช่น นามศัพท์ที่ลง a การันต์อยู่แล้ว ย่อมลง ya ปัจจัยได้ทันที แต่ถาลงท้ายด้วยสระหรือพยัญชนะอื่น จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมเสียก่อน ดังวิธีที่ได้อธิบายมาแล้ว ²

ศูนย์วิจัยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ Whitney, op. cit., p. 387.

² Ibid.

Burrow, op. cit., pp. 360-63. ถือแบบเดียวกันว่าปัจจัยของกริยานามเป็น ya แต่การลงปัจจัยแตกต่างกันไปตามพยัญชนะหรือสระตัวท้าย (การันต์) ของนามศัพท์.

4.5.4 ความนิยมใช้กริยานามในถาวรอื่น ๆ นอกจากปัจจุบันกาลทั้ง 4

กริยานามโดยปรกติจะใช้แจกเป็นปัจจุบันกาลทั้ง 4 เท่านั้น แต่ถาวรอื่น ๆ มักไม่ค่อยมีที่ใช้ในสมัยพระเวท เรียกได้ว่าแทบจะไม่มีเลย ในสมัยต่อ ๆ มา ก็เช่นเดียวกัน¹ ถึงจะมีระบุไว้ในตำราไวยากรถอื่นทีเดียวว่า การแจกกริยานามให้ใช้แนวเดียวกับจากกริยาการีต และกริยาหมวดที่ 10 เช่น ถ้าแจกเป็นวิภคตวิภคตให้ทำเป็นแบบอนุประโยค และถ้าแจกเป็นอหัตยตวิภคตให้ทำเป็นแบบชอนพยางค์ แต่ที่มีใช้จริง ๆ ในภาษา หาได้ยาก แม้กระนั้น ก็พอหาได้ ดังจะยกมาเป็นตัวอย่างดังนี้

(pra) arthaya- 'ปรารถนา'

nyagrodhasya tataḥ śākhāṃ prārthayāmasa bhārata//

MBh.10:1:39

kathaya- 'เล่า'

kathayisyati dharmajñāḥ tatra kim prativakṣyasi//

R.2:12:40

kīrtaya- 'สรรเสริญ'

apāṅkteyastu ye rājan kīrtayisyāmi tāñchrṇu//

MBh.13:90:5

ganaya- 'นับ'

na ca tān ganayāmasuḥ sarve daivena mohitāḥ/

MBh.8:37:10

cūrṇaya- 'บด'

cūrṇayāmasa vegena visrṣṭā bhīmakarmaṇā//

MBh.7:178:15

¹ Whitney, op.cit., p.391.

mṛgaya- 'ลา'

saviṣam kāṇḍamādāya mṛgayāmāsa vai mṛgam//

MBh.13:5:3

yoktraya- 'ผูก'

yoktrayāmāsa bāhubhyām paṣum raśanaya yathā//

MBh.4:22:74

(vi)ṁṣaya- 'แบ่ง, โกง'

vyamṣayāmāsa tam tasya prahāram bhīmavikramah//

MBh.3:160:67

sāntvaya- 'ปลอบ'

yathā yathā sāntvayitā vasyah strīṇam tathā tathā/

R.5:22:2

อย่างไรก็ดี ถึงแม้กริยานามจะไม่สู้เป็นที่นิยมใช้ในลกการอื่น ๆ แต่กริยานามก็เป็นที่นิยมใช้เป็นรูปกริยาคือคติกาลกรรมาจก ta ปัจจุบันกันอย่างแพร่หลายมาก ดังที่จะไ้กล่าวในเรื่องของกริยาคติ ta ปัจจุบัน นอกจากนั้น ยังมีกริยานามจำนวนมากที่ไม่นิยมใช้ในรูปอาชยาคเลย กลับใช้ในรูปกริยาคติคือคติกาลกรรมาจก ta ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา เช่น

dukhita 'เป็นทุกข์'

evam samudita nārī kā tvanyā dukhita bhavet//

MBh.4:20:13

saṁjñita 'โคชอว'

yāni dārūni niryāsaste māśah pakṣasaṁjñitah/

MBh.13:85:112

ตัวอย่างอื่น ๆ จะหาคุ้ได้ในบทที่ 6 ตอนที่ว่าด้วยกริยาคติ ta ปัจจุบัน

4.6 ความสัมพันธ์ระหว่างกริยานามกับกริยากริตรี

เราจะเห็นได้ว่า กริยานามชนิดที่มีไชมากที่สุดใภาษา ไม่วาจะเป็นภาษาสมัยมหาภาพหรือสมัยโค ไคแกกริยานามชนิดที่ลง aya ปัจจัยเช่นเดียวกับกริยากริตรี เราจะเห็นต่อไปว่า กริยานามชนิดนี้มีรูปร่างลักษณะคล้ายคลึงกับกริยากริตรีมาก จะแตกต่างกันก็ตรงเครื่องหมายบอกระดับเสียงเท่านั้น ซึ่งกริยากริตรีลงที่ a ตัวหน้าเป็น áya แต่กริยานามลงที่ a ตัวหลัง เป็น ayá และขณะที่เครื่องหมายบอกระดับเสียงเปลี่ยนที่ไป ความหมายก็เปลี่ยนไปด้วย จากกริตรีกลายเป็นการแจกกริยากรรมคำที่ไม่เกี่ยวข้องกับกริตรี

อย่างไรก็ดี แมววาจะไม่มีวาทเกี่ยวข้องของอันใดกับกริยากริตรีแต่ แต่กริยานามชนิดนี้ก็มีวาทสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกริยากริตรีเทียมเป็นอันมาก Burrow กล่าววา แมทมาของกริยากริตรีกับกริยานามจะผิดกัน แต่มีการพิสูจน์ได้ว่ามีกริยานามจำนวนมากพอสมควรที่มีการเปลี่ยนที่ของเครื่องหมายบอกระดับเสียง การเปลี่ยนแปลงนี้ในระยะแรกไม่สามารถจะอธิบายได้ ต่อมาจึงมีผู้สร้างธาตุขึ้นมาเพื่อให้เป็นหลักฐานว่า กริยาตัวนั้น ๆ แจกจากธาตุไม่ใช่จากนาม กริยาเหล่านี้ก็เลยกลายเป็นกริยากริตรีเทียมไป¹

Whitney เป็นผู้กล่าววา กริยากริตรีเทียม เป็นกริยาที่อยู่กึ่งกลางทางระหว่างกริยากริตรีแท้กับกริยานาม ด้วยเหตุที่ว่ามีรูปแบบอันเห็นได้โดยแจจชัดว่า มีที่มาเป็นกริยานาม แต่ลงเครื่องหมายบอกระดับเสียงอย่างกริยากริตรี² กริยาเหล่านี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยแรกเริ่ม มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

arthayati, te 'ปรารธนา' (จาก artha)

yaścātmani prārthayate na kiñcit yaśca

svabhāvopahatantarātma/

MBh. 13: 11: 9

¹ Burrow, *op.cit.*, p. 363.

² Whitney, *loc.cit.*

kathayati 'เล่า' (จาก kathā)

evamvidham kathayatām pāuranām śuśruvuh pare/

R.2:6:25

kīrtayati 'สรรเสริญ' (จาก kīrti : √ kr)

kīrtayasva yathāvṛttam param kāutūhalam mama//

MBh.1:140:18

mantrayate 'ปรึกษา' (จาก mantra : √ man)

tatastrayodāse varṣe rājāmantrayata prabhuh/

R.3:47:5

varṇayati 'ระบายสี, เล่า' (จาก varṇa)

apriyam cāhitam yatsyāt tadasmāi nānuvarṇayet//

MBh.4:4:25

กริยานามเหล่านี้ อาจจะมีผู้สร้างธาตุที่มีลักษณะเดียวกันขึ้นมารองรับได้ (เช่น mantraya- ทำให้เกิดธาตุ mantr, kathaya- ทำให้เกิดธาตุ kath เป็นต้น) ธาตุที่สร้างขึ้นมารองรับนี้ มักจะไขแจกเป็นปัจจุบันกาลเท่านั้น (แม้ว่าอาจจะมีรูปในลการอื่น ๆ ไต่จากธาตุเดิม เช่น / man) และส่วนใหญ่ก็ไม่มีความหมายเป็นกาวีตควย อีกประการหนึ่ง หลายครั้งที่กริยานามไม่มีผู้ใดสร้างธาตุขึ้นมารองรับ แต่ถึงกระนั้น นักไวยากรณ์ชาวอินเดียก็จะจัดเขาเป็นจำพวกกริยาการีตเทียม ดังนั้น แมว่ากริยาประเภทนี้จะมีใช้มานานแล้ว ตั้งแต่ในสมัยยุคเวทซึ่งมีมากกว่าร้อยตัว (และคอยลดลงในสมัยต่อมา แล้วกลับเพิ่มขึ้นอีก) จนมาถึงในสมัยหลังซึ่งมีจำนวนหลายร้อย แต่น่าสังเกตว่าในจำนวนทั้งหมดนั้นหยิบยกมาเป็นตัวอย่างได้น้อยมาก กริยาจำพวกที่มีใช้ติดต่อกันมาเป็นเวลานานนั้น ไต่แก่ประเภทที่เรียกว่ากริยาหมวดที่ 10 นั้นเอง ¹

¹ Ibid., p. 388.

ถึงแม้ว่านักไวยากรณ์อื่นเคยมักจะจัดกริยานามให้เข้าอยู่เป็นพวกเดียวกันกับกริยาหมวดที่ 10 แต่ก็ได้ยอมรับอยู่ในที่ว่าส่วนหนึ่งของกริยาหมวดที่ 10 หรือกริยาการีตเหมือนกันคือ กริยานามนั่นเอง จากสูตรการลงปัจจัย nic อันเป็นปัจจัยของกริยาการีตและกริยาหมวดที่ 10 โดยเขาอธิบายว่า นอกจากปัจจัยนี้จะใช้ลงแก่ธาตุเพื่อแจกเป็นกริยาการีตและกริยาหมวดที่ 10 แล้ว ยังสามารถลงกับนามศัพท์ต่อไปนี้ได้อีก¹ คือ

satya	'ความจริง'	pāśa	'บ่วง'
rūpa	'รูป'	vīna	'พิณ'
tūla	'ฝ้าย'	śloka	'การฉลอง'
senā	'กองทัพ'	loma	'ขน'
tvaca	'หนัง'	varma	'เกราะ'
varkha	'การฉลอง'	cūrṇa	'ผง'

จึงเห็นได้ว่า แม้นักไวยากรณ์พื้นเมืองเองก็ยอมรับถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดของกริยานามกับกริยาการีต ซึ่งมีที่มาคงได้อธิบายมาแล้ว

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ Bhattoji Dikshita, op.cit., p. 449.